

Székely Artúr: Gazdasági program.

Mialatt a Balkán-háború és a monarchia állandó háborús készülődései közben az országban milliónyi vagyonok pusztultak el és exisztenciák tízezrei mentek tönkre, a magyar parlamentben pandúrok vezették ki az ellenzék kellemetlenkedő tagjait és a munkapárti törvénygyár sorra szállította a lehetetlennél lehetlenebb és jogi szempontból abszurd törvényeket az ország népének és Magyarország fejlődésének gúzsbakötésére. És miközben az ország ősi szabadságait sárba tiporták, a hon atyái között nem akadt senki, aki arról beszélt volna, hogy legnagyobb ideális és szellemi értékeink pusztulása mellett az ország gazdasági javai, az elsőrendű szükségletek kielégítésére való jószágok is tömegestül vesznek el.

Míg 1867 óta a magyar parlamentben mindig volt ellenzék, amely a legélesebb hangot alkalmazta az uralkodóházzal és Ausztria-Bécs-csel szemben és amely a Kossuth Lajos jobbágyfölszabadító hagyományainak hazafias kurjongatásokkal és elkeseredett sírva-vigadással igyekezett áldozni, nem akadt a legújabb időkig úgyszólván senki, aki az ország igazi nagy bajaira, a földbirtokeloszlás igazságtalanságaira, közegészségügyünk szegényletes voltára, adórendszerünk népellenességére, ipari politikánk kicsinyes és elmaradt voltára, vámpolitikánk népelelemdrágító hatásaira rámutatott volna. Csak a legutóbbi évek során világosodott meg a közjogi ellenzék néhány kitűnő vezérének elméje, akik az általános választójogért való agitáció közben ha nem is gyökeres, de mindenképpen a nép gazdasági érdekeit pártoló reformokért szállottak síkra. Az ország és az ország népe gazdasági érdekeinek igazi képviselője a parlamenti pártok között nem akadt. Ezeket az érdekeket egyedül egy parlamenten kívüli párt, a szociáldemokrata párt képviselte nagy intenzitással, sok tudással és tiszteltetelméltó következetességgel, de az ország polgárságára, a szavazati joggal bíró tömegre édes-kevés hatással.

Az elmúlt hetekben megalakult Radikális Párt az ország lakosságának olyan rétegeihez kíván szólni, amelyekhez a szociáldemokrata agitáció és gondolatvilág természeténél fogva nem juthat el: az elhelyezkedésénél és természeténél fogva a haladás iránya felé hajló intellektuális, magántisztviselő és középpolgári rétegekhez. Magyarország gazdasági fejlődése, gazdagodása, Magyarország népe fogyasztóképeségének növekedése ez osztályok elsőrangú létérdeke. Csak a jómódú, fogyasztóképes földművelő és ipari lakossággal bíró Magyarország tudja eltartani az értelmiségi foglalkozásokat: orvosokat, ügyvédeket, tanítókat, mérnököket, irodai tisztviselőket, írókat és művészeket és természetszerűen csak ilyen országnak van szüksége mind több iparra és kereskedelemre.

Ez osztályok érdekeit kívánván képviselni, csak természetes, hogy a párt programjának gerincét a gazdasági föladatak teszik ki, ezek alapozzák meg a program egyéb, a kulturális föladatakat és a közszabadságok védelmét magukban foglaló pontjait. Ez a párt nem hagyja nyitva a legfontosabb kérdéseket, hanem állást foglal velük szemben. Gyakorlati kérdések, életkérdések, a minden napi kenyér kérdései uralkodnak mind végig ezen a programon.

Olyan *gyökeres agrárreformot* követel ez a program, mely a termelés súlypontját a korszerűen szervezett kisgazdaságokra helyezi. Ennek megfelelően demokratikus birtokpolitikát követel, mely földet juttat mindazoknak, akik képesek azt saját munkaerejükkel megművelni. Ecélből szükséges a hitbizományi kiváltság eltörlése, az *egyházi javak szekularizációja*, a latifundiumokkal szemben az állam kisajátítási jogának törvénybe iktatása. Követeli a program mindazoknak a terheknek eltörlését, melyeket a nagybirtokosság osztályuralma a töldmives nép vállaira rakott. Evégett új kataszter fölvétele, vagyis a magyarországi földbirtok jövedelmének új fölbecslését, progresszív földadót, a nagybirtokos-adóprivilegiumok megszüntetését, az arató- és cselédtörvény revízióját kívánja. A földműves nép munkája produktivitásának emelésére a népies mezőgazdasági oktatás újjászervezését, a mezőgazdasági hitel- és szövetkezeti ügy demokratikus reformját, a mezőgazdasági munkások gyülekező jogának és szociálpolitikai védelmének törvénybe iktatását követeli ez a program. Ezenkívül a társadalom fejlődésével és munkájával automatikusan emelkedő földértéknek a közteherviselésbe való bevonását, a földértéknövekedési adót, mely a városi lakásnyomorúság radikális megszüntetője.

Követeli a program az *iparfejlesztési* törvény reformját és ezzel kapcsolatban az ország természeti erőforrásainak az ipari termelés céljaira való tervszerű kihasználását, különösen a vízi erők állami kiépítését, a földgázforrások és tőzegtelepek intenzív kihasználását, a bányajog terén főnnálló visszásságoknak, köztük a zártkutatmányi jognak megszüntetését. Követeli továbbá a kartellek törvényhozási rendszabályozását és bírósági ellenőrzését, a közszállítási visszaélések kiküszöbölését, a vállalkozóknak a hatósági önkénnyel szemben való védelmét. Követeli a program a hitel- és csődtörvények, valamint a kereskedelemellenes törvények teljes revízióját, a tisztességtelen versenyről szóló törvény megalkotását, a vándor- és házalóipar törvényes rendezését, a kereskedőknek bevonását az adókivetésbe és a kereskedelmi bíraskodásba, követeli továbbá közlekedési politikánknak és különösen díj szabási rendszerünknek gyökeres reformját, az államvasutak, posta, távíró és telefon teljesítő képességének fokozását, a forgalomtól távoleső vidékeknek a közlekedésbe való bekapcsolását, az útügy, folyamhajtás és folyam szabályozás ügyének fölkarolását.

A program *szociálpolitikai* része az emberi élet és az emberi munkaerő, mint a legnagyobb emberi értékek teljes értékelésén alapszik. Főbb pontjai: a munkások szervezkedési és sztrájkjogának biztosítása, a munkásoknak rokkantság, aggkor és munkanélküliség

esetére való kötelező biztosítása az iparban és mezőgazdaságban, az ipari betegségélyezés és balesetbiztosítás fejlesztése és kiterjesztése a bányamunkásokra, a mezőgazdasági munkásokra és a házi-cselédekre, a munkások maximális munkaidejének törvényes megállapítása, külön a felnőttekre és külön a fiatalokra, az otthonmunka törvényes szabályozása minimális munkabérekkel, a fiatal munkások éjjeli munkájának tilalma, az iparfelügyelet reformja az érdekeltek bevonásával és a női munkások részére női iparfelügyelőkkel, vagyontalanok részére községi néphivatalok felállítása ingyenes jogi tanácsadókkel, a magánalkalmazottak kötelező nyugdíjbiztosítása, a szerzett nyugdíjigény elismerésével állásváltoztatás esetén és szolgálati viszonyaik törvényes szabályozása és fokozott védelme.

Nagyon fontos a program *adó- és vámpolitikai* része. Az adópolitika terén követeli adórendszerünk súlypontjának áthelyezését a fogyasztási adókról az egyenes adókra és a fogyasztási adók fokozatos megszüntetését, a fokozatos jövedelmi, örökségi és kiegészítő vagyoni, valamint általános vagyonszaporulati adót; a nagyobb föld- és tőke-jövedelmeknek a munkajövedelmekkel szemben való súlyosabb megterhelését, a mesterségesen elkülönített és így községi adó alól mentesített puszták adózási különállásának megszüntetését, általában községi adórendszerünk teljes reformját ez elvek alapján, a törvényes öröklés jogának a legszűkebb családra való korlátozását az állam javára s az ebből eredő bevételeknek felhasználását szociálpolitikai célokra. A vámpolitika *terén* amaz elméleti megállapítás után, hogy „hívei vagyunk minden olyan törekvésnek, mely a népeket szabadkereskedelmi alapon egymáshoz gazdaságilag közelebb akarja hozni”, a nemzetek mai széttagoltsága mellett Követeli a program az önálló vámterület mielőbbi megvalósítását és ez alapon olyan vámpolitika követését, mely a hazai ipar nagyarányú kifejlődését és az ipari és mezőgazdasági fölösleg kiviteli lehetőségeit biztosítja. Addig is, míg az önálló vámterület megvalósul, követeli a népelelmet mesterségesen drágító állapotbehozatali tilalmaknak, a behozható élelmiszer kontingentálásának, a burkolt tilalmi intézkedéseknek, a takarmányvámoknak eltörlését, az élelmiszer-vámoknak a termelés és fogyasztás érdekeivel egyaránt számoló részleges megszüntetését, illetőleg fokozatos mérséklését. Az ipari vámok terén követeli a program az ipari nyersanyagok vámmentesítését, az iparfejlesztő hatással nem bíró vámok megszüntetését, illetve leszállítását, továbbá oly szerződési politikát, mely a külföldi államokkal minél szélesebb körű cserét tesz lehetővé és amely mind a mezőgazdasági, mind az ipari cikkek kivitelét előmozdítja.

Híve a program minden oly nemzetközi törekvésnek, mely a mai, a nép produktivitását súlyosan károsító militarizmus mérséklésére s végleges kiküszöbölésére irányul, így a nemzetközi döntő bíróságok intézménye fejlesztésének. „A néphadsereg gondolatának egyre teljesebb érvényesítése útján – mondja a program – küzdeni fogunk a katonai terhek fokozása ellen s arra fogunk törekedni, hogy a súlyos katonai

terhek a nép erejét növelő szociálpolitikai intézmények által ellensúlyoztassanak.”

Ez a program annak az új nemzedéknek hitvallása, melynek számára a régi magyar politika problémái nem problémák. A doktrinének csúfoltak a praktikus élet legégetőbb praktikus kérdéseinek megoldására vállalkoztak. A zászlóbontók tekintélyes része a szocialista gondolatvilág és a szocialista tudomány körében nőtt föl és művelődött ki és ép a szocialista és a szocializmushoz közelálló gazdasági és történelmi disciplinák világitása mellett látta át, hogy Magyarország még nem ért föl a társadalmi és kulturális fejlődésnek arra a fokára, hogy itt a jövő munkája már csak egyedül a szocializmusra várna. A szocializmus előtt ebben az országban még a fejlődés nagyon fontos etapjait kell megjárni és nagyon fontos föladatokat kell megoldani. Ezt tűzte ki maga elé az új program, melyben a nemzeti függetlenség, nemzeti szabadság, nemzeti szuverenitás fogalmai nem ködös, borgőzös fogalmak többé, hanem realitással, lehetőségekkel telítettek. Mindezek az ideálok csak a nemzeti jóléten épülhetnek föl és csak a gazdaságilag erős Magyarország vívhatja ki őket.

Kende Zsigmond: Közegészségügyi feladatok.

A közegészségügyi követelések több tekintetben különös figyelemre méltó és jellemző részei az Országos Polgári Radikális Párt programjának. Egyrészt azért, mert talán *ebben* különbözik legjobban minden eddigi magyar politikai programtól: sok és életbevágóan fontos mondanivalója van egy olyan területen, amelyhez a magyar politikának eddig egy szava sem volt, másrészt meg azért is, mert talán ezek a követelések fakadnak legközvetlenebbül abból a gondolati forrásból, ahonnan a Radikális Párt legmélyebben járó és legalapvetőbb követelései erednek: a tudományok elméleti eredményeinek a gyakorlatra való bátor s következetes alkalmazásából.

Azokon a közismert tényeken túl ugyanis, hogy az ország számos vidéke állandóan orvos nélkül van, hogy a kórházak télen a rászorult betegek nagy részét nem tudják befogadni stb., tehát a speciális magyar közegészségügyi mizériákon túl, egy egészen teoretikus gondolat is lebegett a program megalkotói előtt s épen ez diktálta azokat a mélyenjáró s igazán gyökeres reform-követeléseket, melyekig a gyakorlatias, csak a konkrét bajokra irányított gondolkozás el sem jutott volna. Arról a felismerésről van szó, hogy az emberek milliói nem azért pusztulnak el, jóval az emberi élet normális korhatárán alul s nem azért sínylődnek súlyos betegségekben, mert az orvosi tudomány nem tudja megmondani, hogy mit kell ezek ellen tenni, hanem azért, mert a társadalom nem tudja végrehajtani azokat a biztosan ható rendszabályokat, melyeket az orvosi tudomány nagyon is jól ismer és tanácsol. Pontosabban szólva: hogy az emberi életet és egészséget veszélyeztető ártalmak legtöbbször még ma is hatékony,

az nem az orvosi ismeretek hiányosságán, hanem a társadalmi be rendezkedések hiányosságán múlik, – mert az orvosi tudomány már kikutatta részben, hogy hogyan kell elejét venni a betegségek legnagyobb részének, részben, hogy hogyan kell meggyógyítani őket, ha már fölléptek – s a betegségeknek csak elenyészően kisebb része olyan, hogy az ellenük való védekezés tökéletlenségének az orvosi tudomány fogyatékosága az oka.

Íme igazolásul néhány példa:

1. *A tömeges csecsemő- és gyermekhalálozás*, mely nálunk különösen magas %-ú (az élveszülötteknek átlag $\frac{1}{3}$ -a pusztul el az ötödik év elérése előtt), a szülők egészségi állapotának, lakás-, táplálkozási- és munkaviszonyaiknak és végül higiéniai ismereteiknek közvetlen függvénye. Az orvosi tudomány pontosan tudja, hogy hogyan lehetne a gyermekhalandóságot minimumra redukálni.

2. *Heveny fertőző betegségek* (skarlát, difteria, himlő, tifusz, kolera, pestis, malária, gyermekágyi láz stb.) bár kifejezetten gyógyítani csak egy részüket tudjuk, kórokozókra s terjedésmódjukra már eddig is annyi ismeretet halmozott tel az orvosi tudomány, amennyi teljes felhasználásuk esetén elegendő volna megelőzésükre s leküzdésükre.

3. *Tuberkulózisban* nem azért pusztul el nálunk évenként átlag nyolcvanezer ember s sínylődik benne állandóan majd tízszerennyi, mert „még nem fedezték fel a tuberkulózis gyógyítását”. Amennyit a tuberkulózis kórokozójáról, fertőzésének terjedési módjáról, lakás- és műhely-viszonyokkal való összefüggéséről tudunk, elegendő volna ahhoz, hogy a ma megbetegedők legnagyobb részét megóvjuk a fertőzéstől, amit meg a gyógyításáról tudunk, a betegség korai felismerésétől a jó levegő, jó táplálkozás, sok napfény, mérsékelt munka stb. alkalmazásáig, ez meg arra volna elegendő, hogy a már megbetegedettek legnagyobb részét kigyógyítsuk – s mindezek által a tuberkulózist a mai rettenetes jelentőségétől megfosszuk.

4. *A nemi betegségek* legsúlyosabbikának – a luesnek – gyógyításában ép az utóbbi években tett jelentős haladást az orvosi tudomány, a többinek gyógyítására vonatkozó ismereteink meg pláne alig hagynak hátra kívánni valót, terjedési módjuk sem rejtett s mindezek mellett a nemi betegségek laikusok által el sem képzelhető s nem is csökkenő mértékben pusztítják az emberi egészséget. Gyökeresen kiirtani a nyílt és titkos prostitúciót – de nem közigazgatási úton, hanem a nők egyenjogúsításával, a korai házasodás lehetővé tételével s a nemi erkölcs racionális átalakításával – okszerű tanítással és neveléssel megszüntetni a nemi betegségek terén fennálló s főként a mai hipokrita erkölcsből származó ijesztő tudatlanságot és lelkiismeretlenséget: e *társadalmi feltételek* megvalósítása nélkül az orvosi tudomány képtelen a nemi betegségeket mai népusztító karakterüktől megfosztani.

5. *Az alkoholizmus és az ipari ártalmak* (balesetek, mérgezések stb.) már a fogalmukban benn hordozzák a társadalmi jelleget, velük szemben csak a társadalmi megelőzésnek van helye.

A társadalmi betegségek e nagyobb csoportjait a betegségeknek még

egy egész sorával lehetne kiegészíteni. Ide lehetne sorolni pld. az ideg-betegségek s elmezavarok egy részét, melyekről épen az újabb tudományos kutatások (Freud) azt derítették ki, hogy mai erkölcsi s nevelési rendszerünk hibáira vezethetők vissza; igen nagy a száma azoknak a betegségeknek, melyeknek gyakoriságára ugyan nincsenek befolyással a társadalmi viszonyok, de amelyeknél döntő fontosságú a korai felismerés s korai orvosi beavatkozás s ezáltal válnak igen nagy mértékben a társadalmi viszonyoktól függővé; az étkezés, a lakás, a ruházkodás mai – szegénységből és tudatlanságból származó – anti-higienikus módjának megszűnésével is igen sok betegség tűnnék el egy csapásra, minden speciális orvosi beavatkozás nélkül. S ezt a felsorolást még hosszasan lehetne folytatni.

Persze mindezek leszámítása után még számos betegség marad, amely egyáltalában nem, vagy csak nagyon kevéssé függ össze társadalmi viszonyokkal (örökléses betegségek stb.) s amelyeknek leküzdésére még nem elegendők a mai orvosi ismeretek. Az egész társadalom egészségi állapota szempontjából azonban ezek alig bírnak jelentőséggel, mert ezek csak szórványosan fordulnak elő, míg amazok tömegmegbetegedések: az összes megbetegedési és halálozási esetek túlnyomó nagy része amazokra esik.

Azt állíthatjuk tehát – anélkül, hogy az orvosi tudomány jövőben várható eredményeit kicsinyelni akarnánk, – hogy ha az orvosi tudomány mostantól kezdve semmit sem haladna, de viszont minden mai orvosi ismeretünk társadalmi akadályok nélkül érvényesülne, az emberiség egészsége javára, ez olyan életöröm- és munkaképességtöbbletet jelentene az emberiség számára, amit alig lehet eléggé értékelni.

Aki midezeket következetesen végig gondolja, az előtt tisztán kell állnia egyrészt annak, hogy az orvosi tudomány mai állása mellett egy céltudatos közegészségügyi politikának mily nagyszerű perspektívái vannak, másrészt azonban annak is, hogy céltudatos és eredményes közegészségügyi politika csak az lehet, amely mélyreható reformokkal dolgozik s végül hogy ily reformok csak úgy válhatnak valóra ha, az állam a népegészségügy gondozását elsőrendű feladatai közé sorolja s a modern közegészségügy követelményeit anyagi erejének bőkezű rendelkezésre bocsájtásával s a rendelkező hatalmának teljes súlyával maga való-sítja meg.

A radikális párt közegészségügyi programja valóban ezeknek az elveknek a gyakorlatra való alkalmazása és konkrét követelésekben való formulázása, követelése mélyenjárók, ezért céltudatos és nagy perspektívájú program. íme:

„A legnagyobb közgazdasági érték az emberi élet. Ezért sajátos hazai viszonyaink között az egészség védelmét elsőrendű állami feladattá kell tenni. Követeljük a közegészségügy teljes államosítását, egészségügyi minisztérium felállítását szakvezetés alatt. Követeljük, hogy az állam a néppusztító fertőző betegségek ellen való küzdelmet és a járványok ellen való előzetes védelmet intézményesen az eddiginél hatékonyabban biztosítsa; megýenként széles hatás-

körü egészségügyi hivatalok szervezendők önálló intézkedési joggal. Az állam a népet pusztító tuberkulózis, nemi betegségek, az alkoholizmus, az ipari betegségek és a csecsemőhalandóság leküzdésére irányuló mozgalmakat szervezze, irányítsa s a maga erejével támogassa. Követeljük az anyasági biztosítást és a gyermek intenzív védelmét. Szigorú élelmiszertörvényt követelünk; az emberséges és egészséges lakás minimális követelményei törvényben rendezendők. A községi és körorvosok független működési köre törvényben állapítandó meg s biztosítandó munkájuk tisztességes ellenértéke. Követeljük a kórházügy nagyarányú fejlesztését, a gyógyszerártari magánmonopóliumok megszüntetését, a gyógyszerártáru gy államosítását, illetve községesítését.”

Ez a rész a gazdasági követelések élén van az önálló közegészségügyi ponton kívül, a programnak még több helyén vannak egyes közegészségügyi követelések. Közülük legfontosabb a betegsegélyezés reformjára vonatkozó rész, mely a szociálpolitikai követelések között foglal helyett:

„Követeljük az ipari betegsegélyezés és balesetbiztosítás fejlesztését és kiterjesztését a bányamunkásokra, a mezőgazdasági munkásokra, valamint a házicselédekre. A baleseti és betegsegélyező-pénztár érdekeltségi járulécai csökkentendők az állam fokozatosan növekedő hozzájárulása útján.”

Azt hisszük, hogy abban a zűrzavarban, mely nálunk a munkásbetegsegélyezésről való nézetekben uralkodik s melyet némely oldalról mesterségesen is növelnek, mint egyetlen tiszta elvi alapon álló, csakis közegészségügyi és szociálpolitikai érdekeket szem előtt tartó álláspont, igen hasznosan fog hozzájárulni a nézetek tisztázásához és nagy súllyal fog hatni a közvélemény kialakulására.

A program többi részletköveteléseihez nincs is hozzátenni valónk, tiszták, világosak, önmagukat kommentálják. Néhány kritikai megjegyzést azonban – arra vonatkozólag, ami nincs benne – nem hallgathatunk el. Egyik megjegyzésünk az, hogy kívánatosnak tartottuk volna a közegészségügyi követelések élén, annak az elvi szempontnak erősebb kihangsúlyozását, amely a program alapja s amellyel e cikk is foglalkozott. A program nemcsak a követelések jegyzéke, hanem agitációs irat is, annak a gondolatnak pedig, hogy mily óriási distancia van az orvosi tudomány elméleti eredményei és a tényleges állapotok között, igen nagy a felvilágosító ereje. Kár lemondani róla. A másik hiányosság az, hogy sehol sem talált helyet a programban – a közoktatási részben sem – a közegészségügyi ismeretek intenzív tanításának követelése. Pedig kétségtelen, hogy a tudatlanság, ha nem is egyenrangú tényező a szegénységgel és az állami beavatkozás hiányával, ezek után mindenestre a legnagyobb része van a társadalmi betegségek fennmaradásában.

Mindezek azonban inkább csak apró szépséghibák, semmint lényegbe vágó dolgok. Amellett a nagy fontosságú tény mellett, hogy a radikális párt program vallásával végre az ország közegészségügyi bajai is belekerülnek a politikába, hogy ezentúl minden politikai fak-

tornak szint kell vallania ezekben a kérdésekben, minden kicsinyes szempont eltörpül. S akár kisajátítják közegészségügyi programját más pártok is, akár megmarad a radikális párt éles, hadakozó fegyverének, a közegészségügy minden barátjának ünnepnapként kell feljegyeznie azt a napot, amelyen a radikális párt e programot zászlójára írta.

Király György: Közoktatásügyi feladatok.

Végre egy politikai program, mely a szellemi és erkölcsi erők szervezésére is kiterjed és beható köznevelési tervezetet nyújt. Valóban már szomorú állapotoknak néztünk eléje, mikor a demokrácia az alkalmi, taktikázó politizálás útvesztőiben lassan-lassan elejtette összes kulturális törekvéseit s így azok az eszmék, mellemek nem is olyan régen még a megvalósulás csúcspontjához közeledtek, ismét rákerültek arra a parabolikus pályára, mely az örök felejtésbe visz. Konstatálnunk kell, hogy a mai politikai pártok közül egyedül a klerikalizmusnak volt öntudatos kulturális programja s ezt a maga eszközeivel és kitűnő szervezetével mindenütt a megvalósulás felé vitte. Állandóan éber figyelemmel kísérte a neki nem kedvező progresszív törekvéseket, cikkre cikkkel, népgyűlésre népgyűléssel felelt s a maga vészes befolyásával ráterpeszkedett az államkormányzat minden kulturális területére. Barkóczy és Zichy távozása a kultúrminiszteriumból csak személyi változást jelentett s ma ott tartunk, hogy az állam legfőbb kulturális szerve egyenesen rendeletben tiltotta meg a tanítógyesületeknek, hogy az iskolák *államosításának* követelésével foglalkozni merjenek. Mikor az államhatalom ennyire meghátrál a klerikalizmus előtt, nem kell csodálnunk, hogy ma már állami pénzen felekezeti iskolákat állítanak, hogy a községek is papokra *bízzék* iskoláikat, hogy a felekezeteknek nyújtott segélyek egyenesen az állami iskolák rovására utaltatnak ki. Az állami iskolák az állam legmostohább gyermekei. Nemhogy gyarapításukra törekednének, hanem a meglevőket is a legnagyobb mértékben elhanyagolják, korszerű felszerelésükről, fejlesztésükről egyáltalában nem gondoskodnak. Holott a törvény világosan előírja, hogy ha a felekezeti iskoláknak nyújtott segély meghaladja a felekezettől magától nyújtott ellátást – az iskola felekezeti jellegének meg kell szűnnie. Ma már arra se törekszenek, mint régebben, ezek az iskolák, hogy legalább meghamisított költségvetéssel mentsek és megtartsák felekezeti jellegüket. A felekezeti tendenciák e virágkorában tehát elsőrangú kulturális feladat az *államosításnak* minden vonalon való végrehajtása, a közoktatási ügyeknek szigorú elválasztása a valósi ügyektől, külön köznevelésügyi minisztérium felállítása.

Ezzel együtt jár természetesen az egész nevelésügy egysége, korszerű reformja. Nem az a toldott-foldott kis középiskolai átalakítás, amelyet a kormány most készít, hanem a közoktatás minden szervének szociális alapon való megújítása az iskolakötelezettség általános,

gyors végrehajtása, az elemi iskolák tervszerű kiépítése, a középfokú oktatásnak modernizációja, a természeti és társadalmi tanulmányok előtérbe helyezése, a felsőbb oktatás tanszabadságának megőrzése a szakiskolák fejlesztése, a szabadoktatás függetlenségének biztosítása.

Lényeges pontja a programnak a *vallásitanítás kiküszöbölése* az iskolából és egyházak autonóm tevékenységi körébe való utalása. Ez elsősorban nem is pedagógiai, hanem szociális és állampolitikai kérdés. Minden köznevelési programnak, mely nemzeti vagy szociális egységre törekszik, le kell számolnia a vallásoktatással, mely minden állami ellenőrzést kijátszott, vagy egyenesen visszautasított. A faji, nemzetiségi és felekezeti ellentéteknek ez az igazi melegágya, mely még olyan korban kifejleszti a gyermekben azokat a kártékony, antiszociális hajlamokat, mikor az öntudat alatt fejlődő rokon- és ellenszenvek az egész életre kiirthatatlan dudvákká gyökeresedhetnek. Igaz, e téren a vallásoktatás annyira túlzásba ment, hogy szinte értelmetlenné tette önmagát. A vallásoktatás rég elhagyta az érzelmi és kedélyi nevelés terét, ahol eddig győzhetetlen volt s minden irányban intellektuális célokat tűzött ki maga elé. Az egész hittanításban előtérbe lép az apologétika s ezzel a többi tudományok illetéktelen, korlátolt ellenőrzése és bírálata. A gyermeki lélekben ezáltal felidézett krízisek azonban csak jótékony, megtisztító hatással vannak. A természettudományi oktatásnak egyszerű, induktív módszereihez szoktatott gondolkodás nem képes többé a dogmatika körmönfont, skolasztikus logikájának befogadására és csak iróniával s megvetéssel fordul el tőle. Így a legtöbb intelligens középiskolai tanulóban maga a vallásoktatás idézi föl azt az első, mélyreható vallási krízist, melynek az egész életre nagy hatása van. Másrészt a hitoktatás legtöbb helyütt olyan módszerrel vagy helyesebben olyan modorban folyik, mely egyenesen megutáltatja a vallást a gyermekkel. Nem egyszer hallottam hitbuzgó vallásos szülőket is panaszkodni saját papjaik ellen. Ha az volna a célunk, hogy intelligens középiskolás gyermekeink a vallás sok szellemi nyűgétől és terhelő aggályaitól fölszabaduljanak, ezt nyugodtan rábízhatnók a vallásoktatásra. Elvégzi ez a magáét. De tekintetbe kell vennünk elsősorban a már említett szociális, továbbá az erkölcsi nevelés szempontját. Az erkölcs – egyéb általános erkölcsi oktatás híján – annyira összeforrt a gyermek gondolkodásában a vallással, hogy az egyiket a másik nélkül el sem tudja képzelni. Félt tehát, hogy a gyermek vallásos hitének megingása egyszersmind erkölcsi felfogásában is válságot idéz elő, épen abban a korban, mikor leginkább van erkölcsi belátásra szüksége. A vallásoktatás mint antiszociális, antimorális és tudomány ellenes elv már teljesen megérett a kiküszöbölésre. Helyébe a vallástól ment erkölcsoktatást kell léptetni.

A program harmadik lényeges pontja a tanítóóság teljes anyagi és erkölcsi függetlenségét, anyagi viszonyaik rendezését és szolgálati pragmatikájuk elkészítését sürgeti. És itt nemcsak a klerikalizmus befolyásától féltjük a tanítóóságot és tanárságot. Nemcsak arra a kiterjedt kémkedési és denunció rendszerre hivatkozunk, mely mégcsak a közelmúltban is szinte lehetetlenné tette, hogy bárki szabadon hirdethesse

tudományos meggyőződését, hanem elsősorban a kormányzati visszaélésekre. A tanító politikai nézeteiért ép olyan üldözésnek van kitéve, mint más közhivatali tisztviselő. A népiskola teljesen, a középiskola a kisebb vidéki városokban ki van szolgáltatva a közigazgatás szeszélyeinek. A szolgabíró és főispán befolyásától minden áron meg kell szabadítani az iskolát. Szerencsére ez a politikai atyáskodás és a vele kapcsolatos éhbérek végre felébresztették az osztályöntudatot abban a társadalmi rétegben is, mely származásánál és nevelésénél fogva eddig leginkább állott a reakció szolgálatában. A tanítóság és tanárság intelligensebb része ma már minden felsőbb nyomás és üldözés ellenére a radikalizmus eszméit karolta föl s tőlük várjuk elsősorban a radikális program kultúrpolitikai részének megvalósítását.

Ezekben körvonalaztuk röviden a radikális program közoktatási részét. Igaz, hogy ezek az eszmék nem állanak a napi politika tűzvonálaban, de ébrentartásuk s az értük való agitáció életbevágó és fontos, mert a reakció épen e téren terjeszkedik a legintenzívebben s a legtöbb önkéntesét innen toborozza.

Wilhelm Ostwald: A modern természettudomány perspektívái.

Ha a természettudomány jövő fejlődésébe bepillantunk, két látszólag különböző kérdés merül fel. Az első, hogy a tudomány maga milyen belső fejlődést vesz és másrészt, hogy mekkora része lesz a tudománynak az emberiség összkultúrájában. Mindkét kérdést közelebbről kell tekintetbe venni és így azok egymáshoz nagyon közelállóknak fognak mutatkozni.

Az első kérdés tekintetében megállapítható, hogy bármilyen fényes volt a természettudományok fejlődése a múlt században, a világtörténelem természettudományi korszakának kétségen kívül mégis csak a legelején állunk még. Ez azt jelenti, hogy a tudomány, minden tényt és viszonyt, amely körülöttünk van és a létünket befolyásolja még nagyobb mértékben fog a magáévá tenni, mint eddig, hogy asszimilálja őket és uralkodjék felettük. Hogy ezt jól megértsük, a tudomány mivoltáról és céljáról néhány általános elmélkedést kell előre bocsátanunk.

Arra a kérdésre: miért művelünk tudományt? csak egy választ adhatok: *hogy jósoljunk*. A tudomány értelme és jelentősége teljesen kimeríthető azon definíció által, hogy képessé tesz bennünket a jövőt előre látni. Ehhez hozzátesszük, hogy ez az *egyetlen* eszköz, amely ennek a célnak az érdekében jónak bizonyult, így a hatalmas kultúrjelentősége nyilvánvaló lesz. Mert minden józan cselekvés a jövő előre látásán alapszik; hisz még a legkisebb tudatos mozgásnak is, ismerünk kell eredményét, hogy végzése megokolt legyen. Ami ezen a szférán kívül esik, az a reflexfolyamatok és ösztönök öntudatlan

körébe tartozik és a tudatos étellel már semmiféle összefüggésben sincsen.

Hogyha természetesen élményeink összes tartalmát értjük, akkor látjuk, hogy természettudományon, vagyis világunk alakulásának előrelátásán alapszik létünknek minden lehetősége. Így a természettudomány az egész emberiség igazi és lényeges alapjává lesz. A természetén való uralmunk azonban, amely számunkra az emberi életet lehetővé teszi; nem azt jelenti, hogy a természetre saját akaratunkat ráerőszakoljuk: ezt nem tehetjük. Hanem abból áll, hogy tudjuk mikép fog a természet adott körülmények között viselkedni: ezen körülményeket mi idézzük elő, ha viselkedésüknek eredménye nekünk kívánatos és igyekszünk azokat elkerülni vagy mellőzni, hogyha ránk nézve a következők bármily tekintetben is hátrányos. A fa elég, ha levegőn hevítjük, oly jövendölés, melyet tudományos ismereteink alapján megtehetünk. Ha melegedni akarunk, akkor oly körülményeket idézünk elő, hogy ez a folyamat végbemenjen. Ha viszont arra van szükségünk, hogy fából levő tárgyaink változatlanul maradjanak, mint szobánk bútora és házunk fala, akkor gondoskodunk arról, hogy ezeknél ama körülmények ne léphessenek föl. Azonban, hogy a fát el nem égethetővé tegyük, nem áll hatalmunkban és ép oly kevésbé lehetséges a fa melegét másképp mint elégetésével kicsalni.

Így áll ez minden természeti törvénnyel: ezek megmondják nekünk, hogy bizonyos viszonyok között mi fog történni és csak akkor teszik számunkra lehetővé a jövő befolyásolását, hogyha képesek vagyunk ezeket a viszonyokat befolyásolni. Hogy a jövő nyáron földünkön búza és ne lóhere teremjen, azt előidézhetjük azzal, hogy búza- és nem lóheremagvakat vetünk el. Azt azonban, hogy a jövő nyár száraz, vagy nedves, hideg vagy meleg lesz-e, nem mi döntjük el, mert a megfelelő körülményekre hatni nem tudunk.

Tehát az egész életünk oly dolgok zavaros keverékéből áll, amelyeket előre láttunk és olyanokból, amelyeknél ez nem volt lehetséges. A tudomány eddigi fejlődése megengedi, hogy utolsó mondatunkat a „még” szóval egészítsük ki és mondhassuk, hogy oly dolgokról volt szó, amelyiket még nem láthattunk előre. Ez magával hozza annak előre való feltevését (szintén egy jóslás!), hogy a mindezideig a tudománynak még alá nem vetett dolgok később hasonlóképpen az ő uralma körébe jutnak, hogy p. a meteorológia magasabb fejlődése következtében a jövőben a következő év időjárását is úgy tudjuk majd előre meghatározni, amint azt most meglehetősen valószínűséggel a következő napra előre megmondani tudjuk. A forró égővek alatt, azok a meteorológiai feltételek egyszerűbbek, mint a mérsékelt égőveken, ez már régen lehetséges. Nálunk is vannak bizonyos környékek, melyeknek időjárását sokkal biztosabban tudjuk megjósolni, mint másokét.

Nem szorul bizonyításra, hogy annál biztosabbnak és jobbnak alakul ki az életünk, mennél inkább látjuk előre a jövőt. Ez a megismerés elementáris erővel jut érvényre még a legalacsonyabb rendű népeknél is, mert mindenütt találunk közöttük egyes kiválasztott

személyeket, akik a jóslás képességével dicsekedhetnek és ezért megfelelő nagy tekintélyt élveznek. Az alacsony kultúrák varázslói és papjai és a mi idők tudományának képviselői között állandó fejlődés húzódik végig: ez utóbbiak amazok szellemi ivadécai. Mert a fejletlen népek varázslói is bírtak a természet ismeretének valamelyes mennyiségével, azaz bizonyos mértékű biztos jósló képességgel, amely a természet jelenségeinek valódi ismeretén alapult. És másrészt korunk lelkiismeretes megfigyelője sem tagadhatja, hogy még a tudománynak szentelt intézeteinkben is található némi nyomai a régi bűvészkedésnek, melyek következtében bizonyos hatásokat elfogadnak és hisznek is azokban, nem mintha exakt tudományos vizsgálat meglevőknek találta volna őket, hanem mert emberemlékezet óta meg voltak győződve arról, hogy ilyen hatások léteznek. A legszembetűnőbb példája az a vélekedés, hogy a latin és görög nyelv az intelligencia fejlődésére bűvös hatással van. Az iskolában fiatal és friss erőknél nagy tömege áldozatává lesz ennek a babonának, anélkül, hogy valaha is komoly bizonyítékot hoztak volna e hitt és a hit fanatizmusával megvédett hatás valódiságára. Sokkal könnyebb az ellenkezőjét bebizonyítani, mihelyt a tényeket elfogulatlanul vizsgáljuk.

Ez az utóbbi meggondolás közvetlenül a tudomány közeledő fejlődésének egy lényeges pontjához vezet. Ezt úgy fejezhetjük ki, *hogy a tudomány minden ága mindinkább a természettudomány karakterét veszi fel*. Jelenleg a szellemi tudományokat a természettudományoktól meg szokták különböztetni; a kettő közötti határvonal történelmi szemlélése azonban nyilvánvalóvá teszi, hogy nem a tudásnak két konstans területén felmerülő, hanem az új és régi módszer közötti ellentétéről van szó. A legjellemzőbb bizonyítéka ennek, hogy a szellemi tudományok legspecifikusabbika, a magáról a leiekről szóló tudomány, vagyis a *pszichológia* néhány évtized óta kifejezetten természettudományi jelleget öltött és hogy egy modern pszichológiai intézet berendezése hasonló egy fizikai vagy élettani intézetéhez. Ép olyan mértékben hatolt be a természettudományi vagyis kísérleti módszer a történelemtudományba, sőt a jogtudományba is. Mindkettőt, a szociológia egy külön fejezetének tekintik, mint az emberi kollektív lélek tevékenységét, amely a természettudományos kutatás számára ép úgy megközelíthető, mint az egyéni lélek.

Miben áll 3 módszernek az a különbsége, amely a régebbi értelemben vett természettudomány és az újabb és általánosabb értelemben vett természettudomány közötti ellentétet kifejezésre juttatja? Ez azokon a területeken, amelyekről épen szó volt, a *fejlődés fogalmánál* általános felhasználásában rejlik. A régi tudomány annak a tudománya, ami van, az új azé, ami lesz. Míg a régi tudomány adott dolgokról szóló meghatározott mennyiségű ismeret átszármaztatásából állott, amelyeket abszolútaknak vagy változhatatlanoknak tekintettek, addig az új tudomány, a modern tudomány akörül a kérdés körül forog, hogyan keletkezett a meglévő. Ebben már az is bennfoglaltatik, hogy változhatatlanról sehol sem beszélhetünk. Az „abszolút” szó a

legvilágosabban fejezi ki a régi és új módszer közötti ellentétet: mindenütt, ahol még előfordul, biztosak lehetünk abban, hogy az elsőnek maradványával találkozunk.

Mihelyt azonban feltesszük, hogy a dolgok változnak, felmerül az a kérdés is, hogy melyek azok a tényezők, amelyek ilyen változásnál szerepet játszottak. Minthogy az erre a kérdésre adott válasz egyszersmind a jövőnek egy megfelelő kérdésére is válaszol, könnyen felismerhetővé válik a fejlődés fogalmának alapvető összefüggése, a tudomány *jövendölő* sajátosságával és nyilvánvalóvá lesz az is, hogyha az a nézőpontunk hiányzik, akkor e sajátosság sem érvényesülhet. Továbbá az is felismerhető, hogy a két módszer közt csak sematikus különbség van és hogy a fejlődés fogalmára való utalások csökevényes formában már a régebbi tudományos munkában is megvoltak. Ha p. a történelmet valamely isteni terv megvalósulásának tekintenénk, ebben a felfogásban is találnánk valami fejlődési sorozathoz hasonlót, csak hogy a bekövetkezett változások okát a szemlélhető világon kívül kellene keresnünk és ezért a jövődőlés lehetősége megsemmisülne, kivéve ez isteni akarat közvetlen közléseit. Jellemző ezenkívül a modern tudományra, hogy mindenütt megkísérli a megfigyelt változásoknak olyan tényezőkből való levezetését, amelyek az ismert világon belül föllelhetők és hogy ezért jövődöléseit kizárólag csak az itt található jelenségekre akarja alapítani.

Látszólag egyáltalában nem érintette a fejlődés gondolata az *exakt* természettudományokat, a fizikát és a kémiát. Ezeknek számos jól ismert törvényét az idő befolyásától teljesen függetleneknek szoktuk tekinteni, amikor p. meg voltunk győződve (és nagyrészt még ma is meg vagyunk győződve) arról, hogy az anyag megmaradásának törvénye az idő kezdetétől fogva érvényes és az idők végéig érvényes is marad. Úgy látszik, hogy a fejlődés csak e törvények *felismerésében* jelentkezett, amely tudvalevőleg hosszas előkészületek után, néhány évszázad óta mindinkább gyorsuló tempóban halad előre.

De épen e két tudomány határterületein történt legújabb haladások itt is óvatosságra intenek. Hasonlóképpen, mint a fizikában a tömeg megmaradásának, a kémiában az *elemek* megmaradásának törvénye volt érvényben. Sőt ez utóbbi törvényt annyira „magától értetődőnek” tekintették, hogy pontos megfogalmazására nem is igen fordítottak fáradságot. Egyes csillagászok azonban, akik számára a különböző égitestek már több mint egy évszázad óta a változandó alakulatok különböző fejlődési fokaiként szerepeltek, színképelemző leleteik alapján már régóta jelezték, hogy a kémiai elemek is kozmikus átalakulásnak és fejlődésnek vannak alávetve. De csak napjainkban sikerült a *radioaktív elemekben* az átalakulás ilyen eseteit közvetlen vizsgálat alá venni. Ma már tényleg tudjuk sok anyagról, amelyek kémiai elemek jellegét viselik, hogy idővel elváltoznak, ép úgy amint egy híres botanikus néhány évvel ezelőtt egy növényt abban a pillanatban figyelt meg, amikor az egyik speciestől a másikba (vagy inkább több másba) változott át.

Nekünk tehát a természeti jelenségek összességét több szakismerettel úgy kell felfognunk, hogy egyik ismert törvényt sem szabad időtől abszolút függetlennek mondanunk. Inkább minden lehető minőségnek a lefokozását fogadjuk el. Bonyolult viszonyok gyorsan változó kombinációitól (p. o. a meteorológiában), amelyben a folytonossági törvényen kívül semmi tartós törvényszerű nincsen, a matematikai és logikai törvényekig, amelyeknek időnkénti változását ugyan formálisan *elfogadjuk*, azonban semmiesetre sem tudjuk *elképzeln*, állandó átmenetek vannak. A kémiai elemekben épen, mint említettük találkoztak egy ilyen átmenettel; ez arra enged következtetni, hogy a mérés és megfigyelés finomságával már látszólag állandó tényezők is változóknak mutatkoznak. P. o. még nem lehet megokolni, hogy gázok kiterjedési koefficiense mért marad mindig ugyanaz 7278, mint ahogy mi ezt 60 vagy 70 éve ismerjük. Minthogy nem tudjuk, hogy mily körülményektől függ épen ez a számérték, nem állíthatjuk tehát, hogy a meghatározó körülmények minden időben ugyanazok maradnak-e.

Itt tehát az ismert viszonylagossággal találkozunk, amely máshol a modern tudományos felfogás lényeges ismertetőjeleként szerepel. Nem vitatható, hogy ez a relativizmus évszázadok által megállapított gondolkozási módokkal is szembeszáll és ezért midőn arról van szó, hogy messzemenő következményei elismertessenek, elég gyakran találkozunk egy többé-kevésbé erősen kifejezett idegenkedéssel.

A tudomány története azonban ismét arra tanít bennünket, hogy ez a fölfogás csak állandóan haladást, nem pedig visszafejlődést tüntetett föl; így hát nem lehet semmi mást várni csak azt, hogy idővel a tudomány egész területén úrrá lesz. Hasonlóképen, csak sokkal lassabban hatol be a relativizmus gyakorlati életfelfogásunkba; ezen a téren az a szenvedély, amellyel az „abszolút”-at minden formában követelik és védelmezik, régi gondolkodásmódok nyilvánvaló maradványa. Mert a gyakorlati filozófia mint életszokás, vagy életbölcesség mindig jelentékeny távolsággal hátrább marad az elméleti filozófiánál, épen úgy amint a mai népies *orvosi* mesterség a száz év előtti tudományos orvosi nézeteket tünteti fel. De az is a tudomány haladása mellett bizonyít, hogy az eredményeiben való bizalom a nép körében mindinkább terjed és mindrövidebb ideig tart míg új eredményei a köztudatba eljutnak.

Még egy szót a természettudományoknak belső fejlődéséről. Az általános problémák közül a legnagyobb érdeklődés a körül a kérdés körül alakul ki, mennyiben szükségesek vagy hasznosak a *hipotézisek*. Nagy egyetértéssel hangsúlyozzák különösen a tudomány idősebb képviselői, hogy hipotézisek nélkül tudományos munka el nem képzelhető, míg a másik fiatalabb és kisebb, de számban folyton növekvő csoport az ellenkező nézeten van. Ezen az oldalon jelesül azt hangsúlyozzák, hogy olyan hipotézisek vagy föltevések, melyeknek elemei kísérlettel, vagy megfigyeléssel közvetlenül meg nem közelíthetők, metodikai szempontból elvetendők, mert az olyan szavakkal való dolgozás, melyeknek semmi megfogható sem felel meg, teljesen céltalan. Megengedhetők sőt szükségesek ellenben az olyan föltevések, amelyek-

ről kézzelfogható dolgokhoz való lehető vagy valószínű kapcsolatokat teszünk fel annak meghatározására, hogy a vizsgálat miképp végezhető el a legjobban. Az ilyen csakis vizsgálattal megközelíthető elemeket tartalmazó föltevéseket a szűkebb értelemben vett hipotézisektől megkülönböztetés végett prototéziseknek nevezik. Minthogy e kérdéseket mindaddig sem a szaktudomány, sem a filozófia, a meglevő történelmi anyag fölhasználásával tapasztalatilag föl nem dolgozta, ez alapvető problémáról való fejtegetések csak kevéssé mélyültek el. Az a kérdés, *miképp tanítandó a kutatás*, mégis nagymértékben e problémák elmélyülésétől függ.

Azt a körülményt azonban, hogy a *kutatást* manapság módszerelesen *tanítják*, a tudomány jelen korszaka legjellemzőbb vonásának kell tekinteni. A kutató alkotását ahelyett, hogy magasabb szférák ajándékának tekintenék, ép úgy megtanulhatónak tartják, mint a kerékpározást vagy hegedűjátékot. Nagy és sokoldalú tudományos intézetek végezték el a kutatás tanításának és egyszersmind a fölfedezésnek szervezését és tanúságot tesznek életünknek a tudománnyal mind nagyobb mértékben való megtelítéséről.

Csáth Géza: A tudományos megismerés útja.

Kopernikus–Darwin–Freud.

Mi a modern természettudomány? A természetnek, az embernek, az egész életnek valódi megismerése. Felismerése a Kozmosz mechanikájának és dinamikájának. A modern természettudomány alapjai le vannak rakva. Az alaptételek állanak megcáfolhatatlanul és véglegesek. Az objektív vizsgálódás és kísérletezés t. i. olyan bázist adott e tudományoknak, hogy nagy változások, meglepetések, az eddigi igazságok meghazudtolásai, megcáfolásai többé egyáltalán nem várhatók, sőt el sem képzelhetők. Hozzátevések, *egyes részletek* korrigálásai és módosításai; csak ezekről lehet szó. Egyébként azonban a tudományok jövője s jelene is, ahogy ma állanak, főképp részletmunka: az alapigazságok igazolása a legkisebb és legnehezebben hozzáférhető jelenségekben is, a tények gyűjtése, kiegészítése. Az épület maga azonban akadálytalanul emelkedik fölfelé és az évek, az évtizedek, az évszázadok munkája nem fog hozni többé soha rombolást, csak tökéletesítést, fölfelé haladást.

Valaki most azt vethetné ellenünk, hogy a modern tudományosság szellemével ellenkezik az efféle dogmatikus állítás. Merjük állítani, hogy: nem. A természettudományokban az emberi elme – igaz – soká nem találta meg a helyes utat, de *amint rátalált* az objektív vizsgáló és kísérletező módszerre: ettől kezdve az élet való megismerésének dolga már elvileg elintézettnek volt tekinthető. Ennél jobb, messzebbre vivő módszer logikailag is lehetetlenség. Amit viszont ezzel a módszerrel megtaláltunk, azt véglegesnek és való igaznak tekinthetjük.

A modern természettudományos gondolkodás az Újkor dicsősége. Ha végignézzük azon az utón, amelyen az Ember az 1500-ik év óta folyton akadályokkal bár, de állandóan előre halad, lehetetlen, hogy el ne ismerjük a mi természettudományunk végleges és örök időkre (az emberi civilizáció egész életére) szóló voltát.

Mindenekelőtt egy igen fontos dolgot kell észrevennünk. Mi volt az élet helyes, valódi és végleges felismerésének a legtöbb akadálya? Nem azok a rengeteg távolságok, amelyek bennünket a Naptól, a bolygóktól és a csillagoktól elválasztanak. Nem az érzékeink és a műszereink gyarlósága. Az akadály bennünk rejlett. A kutató ember legfőbb ellensége, gátlója mindenkor az ember maga volt. Az, aki *nem akarja* magát igazában ismerni. Aki nem akarja úgy látni, úgy nézni a világot, mint amilyen. Ha végigtekintünk a tudományok történetén, megdöbbenve szemlélhetjük, hogy ez a *nem-akarás* – előítéletek alakjában – milyen irtatlan gátakat emelt lépten-nyomon a haladás, a *tudás* útjára. Erre vonatkozólag egy jellemző példát idézünk, amelyet szándékosan úgy választottunk ki, hogy a benne szereplő esemény relatíve nem nagy jelentőségű. Ily módon a motívumok fontossága, szerepe annál világosabban demonstrálódik.

Huyghens 1655-ben felfedezte a Jupiter első holdját. De tovább nem keresett, holott kitűnő távcsövével könnyen megláthatta volna a bolygó többi három holdját is. Vezetni engedte magát a kor csillagászainak előítélete által, amely szerint: „naprendszerünkben nem lévén több, mint hat bolygó, hold nem lehet több, mint hat”. Ebben a kijelentésben, amint ezt már az első pillanatban mindenki észreveszi, két gondolkozási szarvas-hiba is van. 1. Hiba volt föltenni, hogy azért, mert hat bolygót látunk (addig ennyit fedeztek föl), valóban csak ennyi létezik. 2. Hiba volt azt gondolni, hogy a holdak száma nem lehet nagyobb, mint a bolygóké.

Ezek a hibák azonban bizonyos szempontból érthetőek. Az ember vágyik árrá, hogy szuverénül ítélkezhesek a dolgokról és ha már nem ismeri őket, legalább el akarja hitetni magával, hogy érti, á látja, ismeri valamennyit. Ez megnyugtató. A biztos tudás helyett legalább a tudás öntudatát kívánjuk. A tapasztalat helyett – beérjük a hittel is. Huyghens *nem tudta*, hogyan áll a dolog a bolygókkal és a holdakkal, de miután a bizonytalanság helyett vágyott egy megállapodásra, valamire, amiben megállapodhatik, *elhitte* a többi csillagászok pusztá állítását, amely szintén nem a vizsgálatok, a tapasztalatok eredménye volt, hanem a tudásszerzéssel, a kíváncsisággal éppen ellenkező emberi intenció: a vágy a kutatások beszüntetésére, a fáradás abbahagyására, a kényelemre. Ez a példa kitűnően demonstrálja azt az általános igazságot, hogy mindennemű emberi előítélet bár alacsonyrendű, de fontos emberi érdekekből ered, azokból táplálkozik.

A modern természettudományi megismerés útját három név jelzi: Kopernikus, Darwin és Freud. Ez a három elme az életről, a világról való megismerésünket végleg a helyes útra terelte. Nekik kellett megküzdeniök a legerősebb, leghatalmasabb előítéletekkel és nekik köszönhetjük, hogy ma az életet, a természetet valóságban

ismerjük és tiszta, elfogulatlan, előítéletektől mentes látással kutatjuk tovább.

Kopernikus 1543-ban kiadott könyvében mondotta ki először hogy a Föld a többi bolygókkal együtt a Nap körül kering, hogy nem központja a mindenségnek, nem áll egy helyben, amint eddig tanították, a Napnak és a bolygóknak körülötte való keringése pedig csak látszat. Ezzel egyszerre, úgyszólván egy pillanat alatt érthetővé vált, mindaz a sok égi tünemény, amelyeket eddig egyáltalán sehogy vagy csak bonyolult és teljesen soha ki nem elégítő elméletekkel lehetett magyarázni, amilyen pl. a bolygók komplikált *látszólagos mozgása*. Mihelyst elfogadjuk, hogy a Föld, *ahonnan nézzük őket* egy kör alakú pályán velők egy irányban mozog: bonyolultnak látszó mozgások helyett egyszerű körpálya áll előttünk. És mégis, 200 esztendőnek kellett elmúlnia, míg a „tudósok” kénytelen-kelletlen elfogadták Kopernikus nézetét. A hivatalos tudomány, amely az egyház szolgálatában állott, annak a kenyerén élt: állást foglalt ellene. Az egyetemeken ismertették a teóriát és lecáfolták, mint valami merész és tudománytalan elméletet, mert úgy gondolták, hogy a biblia teremtés-történetével ellenkezik (azóta az egyház kijelentette, hogy – nem ellenkezik vele.) A minden nagy felfedezést fogadó tudományos féltékenység szövetkezett itt a kenyérféltéssel s állt útjába az igazságnak. Ezeknél az érdekeknél, azonban talán fontosabb volt az a másik gyengeség, az a szellemi jellegű és sokkal általánosabb, de szintén alacsony érdek, amely azt óhajtotta, hogy ne legyen igaza Kopernikusnak, maradjon csak a Föld a világegyetem szilárdan álló középpontja és ne degradáltassék a végtelenségnek egy ide-oda mozgó kis porszemévé. Ez a vágy, ez az előítélet azután legyőzte az igazi megismerést és eltemette az igazságot 200 esztendőre.

Hasonló kicsinyes emberi érdekek állták útját a természet másik nagy látója, megismerője: *Darwin* tanításainak is. Ő vette észre először azt, amit az emberi, állati és növényi élet minden jelensége szinte kiabálva hirdet, de amit senki meglátni, összefoglalóan átérteni addig nem tudott, hogy az életnek a célja maga az élet, az élés, hogy a természet élete semmi egyéb, mint élő lények küzdelme a fennmaradásért, az életért, aminél fogva minden állat és növény úgy alakul, úgy fejlődik, úgy él, hogy ezt a kényszerű célját, ezt a vágyát: a fennmaradást, az adott viszonyok mellett minél inkább elérhesse. Ez a törvény különösen akkor tárul elénk hatalmas bizonyító erővel, ha a *fajok fejlődését* vizsgáljuk, amint ezt Darwin cselekedte.

Ebből az egyetemes szempontból nézve az Összes élő lényeket, persze megszűnik az éles határ növény és állat, állat és ember között. Anyagból álló rendszernek, szervezetnek tekintjük valamennyit és az embert csupán egy szerencsésen alakult majomfajnak, egy fejlődött agyvelejű állatnak minősítjük. Ez a mérlegelés, ez a látás, amely a dolgokat úgy tekinti, *amint vannak és nem úgy, ahogy szeretnénk, hogy legyenek*, nem engedi meg többé, hogy megmaradjunk a régi felfogás, a régi természetmagyarázás mellett, amely töb-

bek közt az embernek a halhatatlan lélek kiváltságát is adományozta: bele kell nyugodnunk, hogy állatok vagyunk, nem isten képére, hanem az anyag alakulási esélyei szerint alkotva és nincsen lelkünk, vagy ha a szellemi működéseinket ezzel a szóval foglaljuk össze: akkor lelke van a lónak, a madárnak, a kígyónak, a légynek, a kagylónak, sőt a növénynek és a bacillusnak is. *Anyagból épült organizmus* mindannyi. Az érzékelés, az emlékezés, a gondolkodás, e képzettársítás kimutatható valamennyinél és ebből világos, hogy a szellem, a lélek is tulajdona valamennyinek: csupán az érzékszervek és az agy fejlettségi foka tekintetében különböznek. Mint tudjuk: Darwin igazságát is az érdekek egész lavínája akarta megfojtani. Miféleké voltak ezek az érdekek, szinte általánosan ismert. Lényegében ugyanazok mint Kopernikus esetében és mint *mindig*, ha az Igazság akár valami égi jelenség időnként megmutatta és kinyilatkoztatta magát az embereknek. Személyes féltékenység, irigység a felfedező iránt, aki nem volt „szakember”, csak amatőr természet-tudós (I), kenyérféltés . . . és azok a fontos *általános* egyéni pszichológiai okok, amelyeket a legrövidebben így lehet összefoglalni: „Testvére volnék a csimpánznak és második unokatestvére a kutyámnak? ezt nem!!” Emellett az arisztokrata finyasság (faji érdek) mellett persze az önfenntartási ösztön adta a legnagyobb reakciós erőt, tiltakozva az önmaga vigasztalásául felállított halhatatlan lélek-hit összerombolása és megsemmisítése ellen. Nem lehet kétséges, hogy *mint minden élő lény*: Darwin is vágyott a halhatatlanságra, tehát *hajlama volt rá*, hogy elfogadja, elhigye a halhatatlan lélek hitét, amely annyira kellemes és boldogító – és mégse tette. Ezt a hitet, amely a minden állatban és növényben meglévő – tehát épen-séggel nem magasrendű elemi ösztönnek: az életösztönnek a terméke, legyőzte nála a valóság igazi megismerésére törekvő magasrendű, igazán csak embernél található vágy: és megírta nagyszerű munkáját a fajok eredetéről.

(E sorok írója nem kételkedik abban, hogy minden élő organizmusban él a saját halhatatlanságába vetett hit. Helyesebben a hittől azonos érzés: az élettér és az az ítélet, hogy: miután ez így tart, mióta csak a világ áll (kinek-kinek a születése óta) ezután is a végtelenségig így fog tartani. Hihetetlen, hogy az állatok gondolnának a halálra, vagy el tudnák azt képzelni. Ez igazán a legmagasabb rendű kombinációs képességét tételezi föl, mert egy asszociáció sincs, amely ellen annyi gátlás szegülne, mint a saját halálunk elgondolása ellen. Kétségtelen, hogy az állati (és növényi) psziché e tekintetben a gyermekével analog, aki tudvalevően (jól emlékezhetik erre mindenikünk) elképzelhetetlennek és kizártnak tartja a saját halálát. Valószínű, hogy a kutya aki látja társának dögtestét szintén meg van győződve arról, hogy őt nem fogja soha hasonló baj érni. Nem nehéz tehát belátnunk, hogy a halhatatlanság balga, öncsaló, de hasznos hite, azonos az élettérrel s így okvetlen tulajdona az összes élő lényeknek. Tehát nem magasrendű nem emberi jelenség. Ellenkezőleg a halál szükség-szerűségének behatása valószínűen *csak az embert* jellemzi. A látha-

tatlan lélek fogalmának megalkotása pedig elmés kompromisszum a halál szükségszerűségének belátása és az életvágy intenciója között. Az ember látja, hogy a halált nem kerülheti el senki, élet vágy a tehát megalkotja a lélek fogalmát, amely extraktuma egész lényünknek s mégis láthatatlan a halhatatlanságáról szóló állítást tehát megcáfolni nem lehet.)

A modern természettudomány harmadik nagy mérföldjelző oszlopa *Freud* – a ma embere. Nem múlt el még harminc éve se, hogy előállott azokkal az új nézeteivel, amelyek által végre a maga valóságában ismerhettük meg az emberi lelket. Milyen az igazában, hogyan működik, hogyan gondolkodik, forrong, él!? Az ő felfedezése döntő és határjelző az összes tudományok történetében, mert *a megismerés műszerét* az agyat, a lelket veszi vizsgálat alá, *tehát reámutat a megismerés azon akadályaira is, amelyek magában a műszerben rejlenek.* Megtanít bennünket arra, hogy akkor is amikor kutatunk, következtetünk, kombinálunk – mint mindig – érdekek vívják bennünk harcaikat s hogy ezeknek a harcoknak esélyeivel számolnunk kell. Más szóval lehetővé teszi, hogy a mi előítéletekre, önző tévedésekre és érdekeinknek hízelgő hibákra hajlamos műszerünket kijavítsuk, azaz számolva annak a hibáival, gyarlóságaival *tökéletesen helyes* eredményeket kapjunk. (Épen úgy, mint ahogy a legrosszabb mérleggel is hajszálpontos méréseket eszközölhetünk, ha előbb meghatároztuk a hibáját és a mérés után elvégezzük a megfelelő levonásokat.)

Már 2500 év előtt intettek bennünket a görög filozófusok arra, hogy: „Ismérd meg magadat!”, – de hogy hogyan kell magunkat megismerni, erre Freud tanított meg bennünket. (És Breuer a társa, akivel együtt végezték az első kutatásokat.) *Ez az önismeret, döntő fontosságú és igen nagy hasznú valami.* Egyrészt megtanít lelki egészségünk védelmezésére, biztosítására, ami a nyugodt, boldog és elégedett élet legfőbb feltétele, másrészt megszabadít bennünket gondolkodásunk azon hibáitól, amelyek – mint láttuk – a megismerés útjába eddig olyan irdatlan akadályokat, sáncokat, bástyafalakat építettek. Freud felfedezése eszerint *kardinális fontosságú az összes tudományokra és az egész emberi gondolkodásra nézve.* A haladás giringyes-göröngyös ösvényét, amelyen az – ember annyit csetlett-botlott, tévelygett – sima, acélkeménységű úttá simítja le. Hogy haladni hogyan fogunk más kérdés, de orvtámadók nem kaphatják el többé az előre igyekvő lábát, Ezentúl ha egy új tudományos tételt, felfedezést objektív okok híjján lehurrogni, letorkolni igyekeznek, a közvélemény rögtön át fog látni a szítán és fel fogja ismerni azt az alacsony emberi érdeket amely a dolog mögött rejlik. A vállalkozás ilyenénképen eleve csődöt fog mondani. A tudományos vitákban újra szerepelni fog az „argumentum ad hominem.” És joggal, mert a tudományt emberek csinálják és emberek kritizálják. Meg kell vizsgálni tehát a tudós és kritikus személyét is egyaránt.

Freud esete az utolsó, amikor az igazságot még egyszer és utoljára kényelmes álarcosságban lehetett támadni. Tanulságos felemlíteni, hogy Freud szembeszállt támadóival és lehúzta az álarcukat. Igazi

cáfolat ellene persze nem hangzott el. Mindent felhoztak de valódi érveket nem. Így azután könnyű volt meglátni az igazi okokat. Az idősebb pszichiáter- és pszichológus-nemzedék azért cáfolta, mert ha az új felfedezés igaz és való, akkor az, amit ők egész életükben csináltak, hiábavaló céltalan munka, sötétségben való tapogatózás volt. Ez a gárda tette ki a Freud-féle igazságok ellenségeinek legnagyobb hadseregét. Azután jöttek külön-külön apróbb okok. Orvosok, akik nem érezték magokban megfelelő intelligenciát az analízis művészetéhez (mert ma még, amikor az analízis metódusai nincsenek kidolgozva, művészet az!) kóklerségnek mondták. (Erkölcsei irigység.) Akik pedig betegeiket is féltették, mert Freud hangoztatta, hogy pl. hisztériásoknál mindenféle más kezelgetés haszontalan, céltalan, az analízist a betegre nézve veszedelmesnek és károsnak jelentették ki. (Kenyéririgység.) Akik már kiöregedtek a nemi életből, vagy rendezetlen nemi viszonyok közt éltek, azok az elmélet legfontosabb tétele, a szexualitás magyarázata ellen törtek lándzsát. (Nemi védekezés.) És így tovább – és így tovább. Emellett persze itt is szerepelt, mint *általános érdekelttség*, az ember veleszületett irtózása a valódi önismerttől, ugyanaz, ami miatt az önismeretet a fejlett eszű kiváló emberek már régtől fogva valami nemes, nehéz, erkölcsös dolognak tekintették. Az ember nem akarja és nem szereti elhinni, hogy valóban olyan, amilyen. Az őszinteség magunkkal szemben a legnehezebb dolog. Így történt, hogy Freud igazságait – amelyek az embert megismeretik a saját szüntelen önzésével folytonos érdekhajhászásával, mohóságával, egész ősi, természeti, erkölcstől mentes *állati* lényével – nemcsak az anyagilag érdekelt orvosok körében, hanem mindenütt ellenzés, előítélet fogadta.

Nincs azonban messze az az idő, amikor mindenki törekedni fog a valódi önismeretre, amikor mindenki be fogja látni ezeket az igazságokat, mert hiszen a bizonyítékokat kiki magában hordja. Az emberi megismerés útja ettől kezdve szabad, akadálytalan repülő lesz. A haladásnak nem kell többé küzdenie ősi hatalmas ellenfeleivel, az öntudatlan hazugsággal, az automatikus önzéssel, a jóindulatú és rosszindulatú ostobasággal.

És mindezt csak most értük el. Annyi ezer éves tévelygés és háromszázötven éves egyenes irányú, de erőszakos gátaival nehezített törtetés után. Miért? Mert a Naprendszer-szerkezetét, a testünk mechanizmusát hajlandók voltunk megérteni már 1543-ban (ebben az évben jelent meg: Kopernikus könyve is, és Vesalius Anatómiája is), de önmagunk megismerésétől fáztunk, ezt halasztgattuk, ezt a kettőt legutoljára hagytuk.

Czóbel Ernő: Dósa György és forradalma.

(Márki Sándor: *Dósa György. A M. Történelmi Társulat kiadása.*
Athenaeum. Budapest, 1914. Ara 16 K)

A negyvenes évek liberalizmusa és a jobbágyszabadító negyvennyolcas forradalom kiirtotta a köztudatból azt a Dósa-legendát, mely ott éktelenkedvén a Corpus Juris ódon cikkelyei között és a földesúri Magyarország barbár bibliájában, a Tripartitumban, keserves évszázadokon át táplálta a bosszú hevével a jobbágynyomorgatásban igazárt *una eademque nobilitas* kegyetlenségét és zsarolásait. Az 1514. megtorló országgyűlés a jobbágysöpredék költözködő jogát átkozott zavargásuk és megátalkodottságuk emlékére kobozza el és az egész, parasztságot csak azért nem pusztítja ki, mert nélküle, mint az iga-vonó barom nélkül, „a nemesség keveset ér.” A Tripartitum a „leggonoszabb haramiának” bélyegzi Dósa Györgyöt, kinek kuruc lázadása miatt a parasztok földesuraiknak feltétlen és örökös rabságába kerültek. És e törvények dühös és átkozódó nyelvén beszélt a történelem is. Budai Ferenc 1804-ben megjelent Polgári Lexicon, ez a történelmi életrajgyűjtemény, mely a táblabíróvilág egyik legkedveltebb-történelmi olvasmánya volt, a fölkelőkről, mint dologkerülő parasztok csordájáról beszél és Székely vagy Dósa György életrajzát ezzel a paradoxonnal kezdi: „Ez az ember, vagy inkább nem ember . . .” Még 1841-ben is, még Horváth Mihály is jámborságot színlelő, hatalomra éhes, kannibáli kegyetlenségű szentségtörő lázadónak jellemzi Dósát, kinek hadait csak „ábránddüh, szilaj gazság, dőreség, kaland és rablásvágy” vezette, a „szabadság nemesebb tüzének egyetlen szikrája nélkül.”

Így virult ez a rágalomból, gyűlöletből és barbár gögből szőtt legenda a márciusi ítéletesztendőig, melyekben Petőfi szobrot jósol Dósának, s a maga szobrát melléje, Arany eposzt akar írni róla, mint a magyar történelem egyetlen hősről, Eötvös pedig nagy regényében vadállatból emberré emeli. Az abszolutizmus korában Jókai drámája a Gyulai Pálok finnyás orrfintorítása közepette tragikus hőssé magasztalja, az arisztokrácia ellen szegeződő forradalmi demokrácia hőségé 1883-ban végre a komoly történettudomány is méltónak találta arra, hogy foglalkozzék vele. Ekkor jelent meg Márki Sándor könyve r „Dósa György és forradalma”, melyet most, a forradalom négyszázadik évfordulóján, általános türelmetlen érdeklődést elégítve ki, újra kiadott a Történelmi Társulat a Történelmi Életrajzok című gyűjteményes vállalatában.

Márki könyve komoly, elfogulatlan nagyarányú kutató munka eredménye. Nem tekinti személyes ellenségének a jobbágyságot és vezérét, mint a régi nemesi törvényhozók és krónikások, s mint az újabb papi történetírók, Fraknói és Karácsonyi, kik a feudális kisistenek állandó emberpusztítását az isteni világrend emberi ítélettel nem is illethető alkotó erejéül fogadják el, ellenben az elnyomottak szabadságharcát az igaz mivoltából kivetkeződött, börtönmedréből kicsapott

emberi természet örült és gonosztevő pusztításának káromolják. Márki meleg rokonszenvvel szemléli az elnyomott jobbágyosztályt és vérrel, nem is rózsavízzel megharcolt forradalmárt nem a kegyes megbocsátás, hanem az igazságos megértés jegyében próbálja megmagyarázni. A radikális szabadságeszmékben és jogegyenlőségi törekvésekben, melyek Dósát és pórjait hevítették, a társadalom jobb jövőjének zálogát és kulcsát látja és párhuzamba állítva Dósát Kossuthal, a parasztforradalom abszolút bukásának gyászos nemzeti és társadalmi következményeit a negyvennyolcas forradalom nagy eredményeivel: Dósa forradalmát az emberi haladás történelmének legnagyobb tettei és törekvései sorába iktatja.

Ahhoz képest, hogy e kor történelmének mily kevés írásbeli emléke maradt ránk a századok viszontagságaival dacolva és hogy a Dósa-forradalom megelőzte a reformációt és a könyvnyomtatás általános elterjedését, Márki tekintélyes adatanyagot gyűjtött össze. Ámde ráemlékezve a magyarral rokon német 1525-iki parasztforradalom változatos, apróra ismert történelmére, mely egész sereg markáns egyéniséget, bonyolult és hosszú eseményláncolatokat őrzött meg, fájdalommal nézzük a magyar forradalomban szereplő személytelen neveket, szöveg nélkül szűkölködő fejezetcímeket, a fejetlen csonka testrészeket, ezt a történelmi romhalmazt, mely mintha pusztító tűzvésznek volna maradványa. Márki az idő és hely rendje szerint igen helyesen, áttekinthetően csoportosítja adatait. Ellenben az eseményeket és szereplőket hajtó és összetartó belső, társadalmi erőket és kapcsolatokat nem érezteti. Nem vetett alapot munkájának, nem is emelhetett épületet. Csupán művelődéstörténeti szempontokat igyekezett érvényesíteni, de ezt is úgy, hogy az események során felbukkanó intézményeknél és osztályoknál megállapodik és inkább kevesebb, mint több alapossággal előadja, ami amúgy is kéznél van, az odavonatkozó törvényeket s a köztudomású, de megoldást nem nyújtó eseményeket. (Alsó papság, jobbágyág, köznemesség, városok helyzete, a hadügy fejlődése stb.) Munkája csupán anyagraktára a forradalomnak. Elmondhatjuk róla is, amit Engels a német parasztforradalom történetírójáról, Zimmermannról mondott: nem sikerült neki a kornak vitás kérdéseit mint az akkori osztályharcok tükörképét megmutatni; az osztályharcokban csupán elnyomókat és elnyomottakat lát; a társadalmi állapotokba, melyek a harc kitörésének és lefolyásának föltételei voltak, csak igen fogyatékosan tudott betekinteni.

A magyar parasztforradalom történelmét épp oly kevéssé lehet magából a parasztság elnyomatásából, vagy a keresztes háború kísérletéből, vagy a főurak és köznemesek vetélkedéséből, a király és az egyház zülléséből megérteni és levezetni, mint magából Dósa György személyéből, nagyravágyásából vagy bosszújából. A válság, melynek a forradalom szükségszerű kirobbanása, nem csupán a parasztság válsága volt, nem is egyes osztályoké és intézményeké, hanem az egész társadalom válsága, mely az állami szervezet és az állami önállóság válságával összefonódva a politikai erők egyensú-

lyának oly heves felbomlását idézte elő, hogy az osztályharcoknak forradalmi erővel kellett kitörniök.

Márki könyve az általános válságnak tömérdek mozzanatát kapcsolja be a parasztforradalom történelmébe, de nincs kötőanyaga számukra, mellyel szerves folyamatba egyesíthetné a válság jeleit és jelenségeit, mert nem is állapítja meg és nem is érezteti a válság egyetemességét és szervességét. A politikai ellentéteket, a pártküzdelmeket és azokat az agitációs erőket, melyek a keresztes hadat összehozták, melyek a megszámlálkozott és erejére eszmélt parasztsereg forradalmi harcának eseményeit és formáit döntően befolyásolták, azok az új gazdasági és társadalmi tényezők alakították ki, melyek a középkori feudális társadalom rendjét felforgatva, erejük különböző mértéke szerint előkészítették és megalapozták egy új állami és társadalmi rendszer kifejlődését, vagy miként Magyarországon, századokon át tartó anarchiát teremtettek meg. A magyar parasztforradalom dialektikus történetét csak az fogja megírni, aki az árutermelés, a kereskedelem és pénzgazdaság fejlődéséből és osztályellentéteket kihegyező, a politikai hatalom új megoszlására vezető hatásaiból fejt fel a forradalmi harc feltételeit, tényezőit, lefolyását és eredményeit. Erre az alapszerves egységben helyezhetők el a parasztforradalomnak mindazok a tényezői és eseményei, melyek kinőnek a jobbágy és földesúr életköréből s nem férnek el a jobbágyintézmény történelmében, tüntetően figyelmeztetve bennünket arra, hogy Dósa forradalmát nem foghatjuk fel pusztán parasztforradalomként. Bakócz tervei, az állam hadi szervezetének felbomlása, a keresztes háború kihirdetése, a pápa magatartása, a királyság árnyékélete, a főurak versengése, a köznemesek közreműködése, a városok tartózkodása, csatlakozása és árulásai, az alsó papságnak (ama kor intellektuelljeinek) szerepe, mindezek a parasztforradalomból kikíváncozó és mégis vele összeolvadt jelenségek egységes folyamatnak, a feudalizmus bomlási, az árutermelő pénzgazdaság és a kapitalizmus vajúdási folyamatának fognak bizonyulni, egyetemes, minden osztályt, minden intézményt magával sodró és szerepeltető, a politikai hatalmat új osztályok kezébe kívánó szociális forradalomnak, amelynek életüket és vérüket áldozó harcosaivá a jobbágyok hivattak el s amely ekkor a konstruktív polgári kapitalisztikus erők gyöngeségén bukott el.

Nagyszerű általános szociális forradalom történelme helyett Márk Sándor, minden jobb igyekezete ellenére is csak egy nagy parasztlázadás történelmét adta.

SZEMLE.

Az orosz szerzetes.*

Az orosz kolostorban éli át az ember egész nagyságában azt a szellemi ellentétet, amely Oroszországot Európától elválasztja. Itt találjuk meg a legigazibb és legősibb orosz életet, az ősorosz érzést és gondolatot; már a pétervári kolostorokban is ilyen az élet, de még inkább a félreeső kolostorokban és remeteházakban. Az orosz szerzetes: Oroszország, Ős-Oroszország. Világosan átéltem ezt egy-izben, mindjárt első oroszországi látogatásom elején. Moszkvában a szellemileg legelőrehaladottabb körökben fordultam meg, egy napon azonban visszavonultam ebből az európai körből, abba a híres Moszkva melletti kolostorba, amely a Troicko-Sergievskaja Lavra nevet viseli. Maga a kolostor, annak berendezése, kincsei és ereklyéi a XIV. századi Oroszországba viszik vissza a szemléltőt, de még távolabbra a történelemben jutunk a főkolostortól kissé félrefekvő Bethánia kolostorban és még ennél is távolabb a Gethsemane remeteségben. Az erdő kellős közepén remeteség ósdi fatemplommal – testet öltött Gethsemane!** Annál elevebben élt bennem ez a Gethsemane, mivel a megelőző napokban Tolstojjal és barátaival vallási kérdéseken töprengtünk, történetesen Brandes is ott volt akkor Moszkvában,, francia nyelven szólva irodalmi nézeteiről a nagy közönséghez és ime itt egyszeriben Gethsemane remetésege, földalatti barlangjaival csodatevő ereklyéivel és szentképeivel I Tolstojnak egy nagyragu barátjától tettem szert ajánlásra a kolostor főnökéhez s így közelről megláthattam mindent; de felejthetetlen számomra ebből a remeteségből mindenkor a vezetőm fog maradni. Egy fiatal szerzetes, tán huszonöt éves lehetett, aki ott nevedett a kolostor falai körül és íaljai között és aki teljesen bent élt kolostorának igazhitű gondolat-és képzetvilágában; a világ idegen valami volt neki, jó magam hírnök, része annak a világnak, amelyet odáig félve került. És most engem kísérjen el a katakombákba és nekem magyarázza meg, ami ott a szem elé tárul, – hogy azok a tárgyak, amelyek az ő szívének a benső imádat tárgyai, nekem a nem-orosznak, az európainak, az-eretneknek, látványosságul szolgáljanak! Éreztem vezetőm zavarát, sajnáltam is őt, de megvallom, az európaít izgatta bennem ez a szorongás; minden ereklye előtt leborult, minden kép előtt, kivált a hatalmasabbak előtt szinte folytonosan keresztet vetett, letérdelt és a szent tárgyakat és a felszentelt helyeket homlokkal és szájjal súrolta; élesen megfigyeltem és láttam, hogy nő benne a félelem, hogy minden pillanatban be kell következnie az ég büntetésének,, amely bűnös hitetlenségemre lesújt. De a büntetés elmaradt, – és anélkül, hogy megértette volna, tán lelke mélyén halvány kétség

* Az illusztris szerző legújabb művének (*Th. G. Masaryk: Zur russischen Geschichtsund Religionsphilosophie. Soziologische Skizzen. Erster Bd. Diederichs Verlag. Jena. 1913.* előszavából idézzük a fenti részt. *A szerk.*

** Kert az olajfák hegyén, amelyben a biblia szerint Krisztus virrasztóit a keresztre feszítését megelőző éjjelen. *A szerk.*

árnya suhant el; éreztem ezt abból, milyen forrón kért arra, hogy legalább a főereklje előtt hajtsak fejet, – már nem az eretnekért remegett, hanem azért, hogy meg ne érje azt, hogy az oltári szentség előtt sem sújt le a büntetés . . . Amikor a katakombákkal végeztünk, egyedül keltem útra, de a vezetőm nem tágitott és velem jött. Nemsokára megértettem, hogy a szerzetes most már tőlem akar egynémely dolgot meghallani és tényleg neki eresztette kíváncsiságának gyeplőt. – És mekkora volt ez a kíváncsiság, mily forró epedés, megismerni a világot, Európát! Szeméből lángolt a világszomjúság és én nem győztem mesélni és magyarázni. És végül ő, az orosz, engem, a nem-oroszt kezdett kikérdezni Moszkva és Pétervár felől, Oroszország felől. Így tettük meg többször az utat a remete-háztól az erdőségig és vissza; kísérőm csak kérdezett és folyton-folyvást kérdezett; a biblia és a szent elbeszélések szemével látta eddig a dolgokat, most pedig halottá a hallatlant és a hihetlent. Végre is vissza kellett térnem a főkolostorhoz, de meglepetésemre a szerzetes nem tágitott mellőlem, és bár többször is és szívélyesen megköszöntem a fáradtságát, velem jött egész Lárvaig és amikor ott végső búcsút mondtam neki, vissza nem fordult és ott maradt állva . . . Csak nem fogad el tőlem ajándékot, avagy tán várja is? ez a gondolat egy kevésbé nyugtalanított és már többször is felmerült bennem, de egy kicsit resteltem is ezt a gondolatot, valósággal sértett engem, de végezetül is nem kételkedhettem benne, hogy ez a hitbuzgalomban égő világgyűlölő hozzászókkott az ajándékokhoz. Fejemben táncoltak a gondolatok: Oroszország, – Európa, hitetlenség: éreztem, hogy száll a szegyen pírja arcomba, amikor a papírbankót belegyömöszöltem Gethsemáne örének várakozó kezébe, . . .

Ez és ehhez hasonló élmények, a tapasztalatok, amelyeket a főzárda-
dákhoz zarándokoló búcsúikon lehet szerezni, de leginkább az ó-hitű-
ekkel és szektákkal való érintkezés, szóval a vallás-egyházias élet meg-
figyelése és tanulmányozása, ezek engednek bepillantást a régi, a
Nagy Péter előtti Oroszországba. Érezni kell, mi volt kulturális tekintetben és mi ma is Oroszország számára Moszkva, a harmadik Róma és akkor érti meg az ember, az európai és európaias Oroszországot is.

Az ó-hitű mesevilágba először Tolstoj vitt be engem. Egyik legelső moszkvai óhitű erekljekereskedő az ő vezetése alatt tárta fel előttem ezt az Ó-Oroszországot a maga egész gazdagságában.

Ó-Oroszország, Oroszország ellentétben Európával! Es mégis – a gethsemáni szerzetes, a búcsúsok, az óhitűek, a parasztok, ezek mind visszavisznek engem hívő gyermekkoromba, – így hittem én is, így tettem én is, amikor búcsút jártam kisfiú koromban, így hisznek és így tesznek ma is tót parasztjaink kis gyermekei és asszonyai, amikor a Hosteil-hegyen a csodatévő Mária-képhez járnak, így hitt, így tanított engem az édesanyám; de ez a gyermekkor nincs többé, mert letűnt, amikor a férfikor elérkezett . . .

Oroszország megőrizte Európa gyermekségét, paraszti lakosságának túlnyomó többségével a keresztény, pontosabban a bizánci keresztény középkort képviseli. Nyilván csak idő kérdése volt, mikor ébred ez a

középkor az újkorra, – és ez történt nagy mértékben Péter és az ő utódai alatt.

A civilizált és nem civilizált világok jórészét ismerem, de bevallom, mindig Oroszország volt és lesz is számomra a legérdekesebb ország: oroszországi utazásom, habár magam is szláv vagyok, jobban meglepett, mint bármilyen más ország beutazása. Anglia, Amerika, stb. egyáltalában nem leptek meg; még a legújabb is, úgy tűnt ott föl nekem, mint valami magától értetődő folytatása annak, amit otthon élek és látok. Nem így Oroszország: ámbár szláv létemre azt hiszem, egészen jól kiérzem az orosz irodalomból azt, amit a nyelv szellemének, amit a nép lelkének neveznek, ámbár az orosz élet, ahogy az az orosz írók műveiben rajzolódik az én legbensőbb kedélyem életét, amennyiben szláv, intimus közvetlenséggel, szóval szláv módon és szívem szerint adja vissza, – mégis Oroszország meglepett engem. Az európai, aki a jelenben él, önkéntelenül is a jövő felé fordul gondolataival. A történelmi premissákhoz előlegezi a következtetéseket – Oroszországban a múltba, néha egészen a középkorba tér vissza az ember és ez azután olyan nagyon más, mint a haladás élén járó nyugat modern élete. Ezt az érzést, ezt a benyomást nem közvetíthetik Ázsia és Afrika pogány népei sem, mert ezek más fajból valók, de Oroszország egy fajból való velünk, ugyanaz, ami mi, Oroszország az, ami Európa volt . . .

Oroszország is – Európa. Amikor Oroszországot és Európát egymással szembehelyezem, voltaképen két korszakot hasonlítok egymással össze; Európának Oroszország nem idegen valami, csak még nem, még nem egészen a sajátja.

Th. G. Masaryk

Kultúrfilozófia a főrendiházban.

Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter úr költségvetést beszédének méltó folytatása volt az a két beszéd, amely a főrendiházban május 22-én elhangzott. Történt ugyanis, hogy Csernoch János hercegprímás úr módfelett felháborodott azon, hogy egynémely pogány erkölcsű zsidó és zsidó erkölcsű keresztény – köztük egy egyetemi tanár – a vallásoktatás eltörlése mellett gyülekezett. Érthető felháborodásának egy felszólalásában adott kifejezést.

Beszédében rövidesen a „laikus morál” alapján álló tanerők fejét követelte, majd a néki oly ingoványos talajú kultúrfilozófia mezejére lépett. „A vallás semmiféle laikus morállal nem helyettesíthető. A természettudományok maguk nem adnak világnézetet. A vallásosság semmiképen sem akadály a tudományos kutatásnak. A vallásos nevelés a műveltségnek bizonyos plusz értéke. A vallás mellözése egyenlő a vallástalansággal, egyenlő a vallás tagadásával s ennek nem lehet más vége, mint a nemzet bukása, lásd Franciaország. Felháborító tehát, hogy egyetemi tanárok hirdetnek oly veszélyes tanokat. A kultuszminiszter fordítsa minden erejét arra, hogy ilyen tanok hirdetői ne juthassanak egyetemi katedrára”.

Eddig a primás. Ehhez nem kell kommentár. Róma zsoldosa csak kötelességét teljesítette, midőn egymás mellé sorakoztatta és támadásra vezényelte a klerikalizmus érveinek megtépázott papírkatonáit. Nincs semmi ok őket komolyan venni. Mit várhatunk egy paptól, különösen,, ha az hercegprimás és mit egy hercegprimástól, ha az Csernoch.

Másképp áll ez azonban a Csernochra ráduplázó kultuszminiszter úrral. Amit a miniszter mondott, az még a mi Barkóczy-viselt világunkban is sok volt. A legsötétebb reakció és gyerekes tudatlanság dobját miniszter még erősebben sehohsem ütötte. A magyar kultúra örének beszédét már, bármily jól esnék is, egy mosollyal és kézlegyintéssel elintézni nem lehet.

Ő is rögtön fején találta a szöveget: „A tudományos felfogás nem lehet ellentétben a vallással, nem padig azért, mert hiszen mindkettőnek köre más és más.” Értsd ezen azt a régi naivitást, hogy az emberi szellem két részből: vallásos kinyilatkoztatásból és a vele alárendeltség révén szembe nem kerülhető tudományos megismerésből áll.

Majd rövidesen a vallás államfejlesztő hatásáról – a múltban és jelenben, Ázsiában és Európában – zengett kisedd himnuszt a miniszter,, hogy befejezésül szolgálatrakész visszhangja és végrehajtója legyen a papi igéknek. „*Igazi* tudós nem lát vallás és tudomány között különbséget,” mondja a kultuszminiszter a főrendiházban. „Nem igaz, hogy a vallás és a tudomány ellentétes. Amerikában van egy legnagyobb judós. Ő a legnagyobb csillagásza a világnak – most hirtelen nem tud eszembe a neve – és ő is hisz Istenben.” Mondja a belügyminiszteri engedéllyel vasárnaponként Istennek báránykákat cserkésző baptista keresztényszocialista agitátor a városligetben. Az idézetek nívója azonos. Az elvakultság elmos minden határt és a tudatlanság sötétjében a miniszter kezét nyújt írni olvasni nem tudó elvtársának.

De a miniszter azért férfi, hogy ne elégedjék meg holmi kijelentésekkel, ő a tettek mezejére lép, midőn kijelenti: „Egyesek ellentétet keresnek a tudományos felfogás és hitélet között, ennek magyarázatát abban találok, hogy az illetők nem valóban képzett és általános látókörrel bíró tudósok. Erre való tekintettel szem előtt fogom tartani azt, hogy az új egyetemi tanszékek betöltésénél kizárólag olyanok alkalmaztassanak, akik valóban alaposan és tudományosan képzett férfiak”. Nincs ok tehát félelemre. *Der richtige Mann am richtigen Platze*, Jankovich miniszter úr résen áll és nem fog módot adni arra, hogy egy Hume, Goethe, Humboldt, Darwin, Ostwald, Mach, Jodl, Loeb, Arrhenius, vagy Verworn „valójában nem alapos, általános látókörrel nem bíró és a hitélettel ellenkező tudományával” Pozsony vagy Debrecen urambátyám-szagú katedráiról a magyar kultúrát megfertőzze.

De ne áltassuk magunkat. Túl kell látnunk e beszédek formáinak és érveinek komikumán, hogy élénk táruljon a magyar kultúrának sötétlő mocsara. Az ördög nem alszik és a klerikalizmus felhasználta azt, hogy az ország polgárait a politikai korrupszió és a gazdasági nyomor narkotizálta, a klerikalizmus organizációja klasszikussá nőtte

ki magát. Az ifjúsági cserkész-egyesületek és a népiskolákat helyettesítő államilag szubvencionált tértítők egész sorozatától a főrendiházig ér a klerikális klikkek láncolata. Gyors és erős munkára van szükség, ha nem akarjuk, hogy a klerikalizmus ellentállás nélkül, csendben, a szű lassú őrlésével vágja el a fát alattunk.

A főrendiházi beszédek a fenyegető veszedelmet egész nagyságában tárják elénk. A zsidóbarát liberalizmustól csöpögő munkapárti kormányzat minden elődjénél nagyobb veszedelme a kultúrának. Sok-sok komoly és értékes törekvés és hosszú idők fáradságos szorgalmú munkája végveszedelemben forog. Mindenkinek talpra kell állania, akinek ez ország sovány és szegényes kultúrája a szívéhez nőtt. A főrendiházi komikum rakétái az új valódi kultúrharc első petárdáit rejtegetik.

P-ch.

258 nap.

Egyik kitűnő napilapunk pünkösdi számában valaki cikket írt a főváros hét évi beruházásairól. E cikk legfontosabb része, megíródása legfőbb oka, alapja annak a ténynek a leszögezése, hogy Budapest lakóságának átlagos élettartama 1906-1912. évi időközben szóval hét év alatt *258 nappal* emelkedett.

Ezt az adatot a cikkíró összekapcsolja a főváros hét esztendei beruházásainak összegével *216 millió 723,653* koronával és annak egy napra eső hányadával *840,014 korona 13 fillérrel*.

Az a körülmény, hogy a budapesti ember átlag 258 nappal tovább él, csakugyan örvendetes valami és nem is kellene sokalni e 258 napi élethosszabbodás árát, a napi 840 ezer koronát, – csakhogy sajnos ebből a 840 ezer koronából a főváros urai csupán morzsákat juttattak oly célokra, melyek a lakosság életfeltételeit megjavítják. Ezért hibás és felületes a két adat ily egymásmellé állítása és nem eléggé megokolta a cikk lelkes hangja.

Mielőtt a beruházások felhasználására térnék át, a cikkíró egyik számbeli adatát korigálom ki. A főváros 7 évi beruházásainak a közegészség javítását célzó része nem 43.8 millió korona, hanem sokkal kevesebb; pontosan *26 millió 918,834* kor., melyből vízvezetékre csatornahálózatra mintegy 10 millió, kórházakra 3 millió 343 ezer korona, közfürdőkre, uszodákra 6,831.553 korona, parkokra 4 millió 803,936 korona esik.

Szóval a közegészségügyi beruházások a 7 évi beruházásoknak csupán mintegy tizedrészét teszik.

Az élettartam növekedése, vagy csökkenése nem pusztán közegészségügyi berendezésektől függ, a lakosság kulturális előrehaladottsága a testi kultúra fejlettsége majdnem olyan fontos tényezője annak, mint a csatornahálózat, vízvezeték minemősége, kórházak, parkok száma, de az le nem tagadható szomorú valóság, hogy 36 európai nagyváros halálzási statisztikájában Budapest a huszonötödik helyen áll, ami azt jelenti, hogy ezer emberre évenként 19 halott esik. A tüdő-

vész statisztikában pedig 45 európai nagyváros között, majdnem utolsó helyen *negyvenedik* helyen állunk.

Nagy kár, hogy közös kútforrásunkban a *Városi Szemle* 1913. évi 10-12-ik füzetében Pikler J. Gyula megbecsülhetetlenül fontos adatai között nem foglal helyet Európa nagyvárosai lakosságának átlagos élettartamát feltüntető statisztika.

Ebből bizonyára meglehetne állapítani azt is, hogy ami élettartam emelkedésünk iramát a többi városok messzire túlhaladják.

Nem is csoda. Gondoljunk csak arra a tömérdek méregkeverőre, aki a főváros lakóságának testi épségét, hamisított tejjel, romlott hússal és más egyebekkel napról-napra veszélyezteti; a fűstről, koromról, porról sem szabad elfeledkeznünk. A tömeglakások, műhelyek, pince-lakások is alaposan beleszólnak a halálozási statisztikába.

Igen a beruházások! Csakugyan imponáló számoszlopokban fejlődik ki a fővárost naggyáfejlesztő erő kifejtés anyagi része. 216 millió 723,653 korona kiadás 7 év alatt. Ebből kórházépítésre 3,343-228 koronát fordított a főváros. *Templomok építésére és felekezeti iskolákra pedig 2,150 267 koronát.* Szóval a templomépítés majdnem olyan életbevágó beruházás, mint a kórházépítés. Szegényházra már csak 163 ezer korona jutott. Múzeumokra, népházra és könyvtárra pedig csak 46 ezer korona. Kereskedelmi és forgalmi célokra az utolsó hét évben egy fillért sem költött a főváros. A negyvenéves statisztika még elszomorítóbb képet mutat.

Templomokra 23,175.570 koronát költött a főváros negyven év alatt, kórházakra csak 12,565.717 koronát, parkokra 7,739.330 koronát, múzeumokra, népházakra 112,405 koronát. Közegészségügyi intézetekre és köztisztasági intézményekre 155,758 koronát.

A beruházási kiadások második csoportjában, *A gazdasági célokot szolgáló* községi beruházások csoportjában 5 millió 688,140 koronával szerepel a községi telkek és földbirtokok megszerzésére hét éven át fordított kiadási tétel. Nem kell hosszabb magyarázat annak a megértéséhez, hogy ez milyen fontos beruházási tétele a fővárosnak. Iskolák, parkok, népházak, kerti gazdaságok, kislakások felépítésénél elkerülhetetlen a telek- és földbirtokvásárlás. És mit látunk? A zuglói telekrészből, melyet néhány évvel ezelőtt *méregdrágán* vásárolt a főváros, Andrassy Gézané grófnőtől, 6200 négyszöglet éppen múlt héten ajándékozott oda a – *Benedek rendi szerzeteseknek.*

És ez nem egyedülálló eset. Se vége, se hossza különböző klerikális intézmények pumpolásainak és a városatyák akármilyen „demokraták” is készséges, nagylelkű adakozói a keservesen kiizadt adógarasokon vásárolt telkeknek. Könnyen ajándékozhatnak, nem az ő zsebük bánja.

Hogy teljes legyen a portré, vegyük hozzá még azt is, hogy Budapest házaiból még mindig 53.6% földszintes és csak 4% négyemeletes, akkor képzeljük el e mögé az arányszám mögé a lakásuzsorát is, melynek legközvetlenebb és legjobban szenvedő áldozatai az amúgy is éppen eléggé megnyomorított proletárok és kispolgárok.

A lakásuzsora elől a környékre menekült Budapest népének

egy része. Ebből az következik, hogy jól funkcionáló közlekedési intézményekre volna szükség! Volna, de – nincs.

A gazdasági célokat szolgáló beruházok között 28 és fél millióval ott szerepel a Városi villamos társaság részvényeire fordított kiadás is. Mert a fővárosnak a részvénytársaság ügyeibe beleszólási jogot kell biztosítani.

Beleszólási jog. Elvben. A gyakorlat más. A gyakorlat úgy fest, hogy a Városi villamos társaság éppen most készül arra, hogy a viteldíjat megdrágítsa és ezzel a házbérusorának újabb lendületet adjon. Házbérusora lakászsúfoltság, tuberkulózis, stb. stb.

A cikkíró Pikler J. Gyula statisztikai adatai közt ráakadt arra a számítási műveletre, melynek eredménye szerint Budapesten egy-egy embernek évenként körülbelül egy koronájába kerül az, hogy hét év alatt 258 nappal megnövekedett az élettartama. Megéri az egy koronát. Nem is sok. De ugye bár ha minden másképpen lenne, mint ahogy van, akkor 45 fillérrel is meglehetne szerezni ezt a 258 napot, vagy ha mindenáron egy koronát szánunk erre az ügyre, talán 350 napot is kaptunk volna ezért a summáért.

Bálint Aladár.

MOZGALOM.

Galilei Kör.

A Galilei Kör június 2-án tartotta meg rendes közgyűlését dr. *Ruttkay-Nedeczky Béla* elnöklete alatt. Az elnök megnyitója után *Feldmann Sándor* főtitkár terjesztette elő jelentését. A kör az elmúlt évben számos előadást tartott a nagy nyilvánosság számára, melyek közül *Eduard Bernstein*, *Ady Endre*, *Babits Mihály*, *Jászi Oszkár* és *Szende Pál* előadásai keltettek nagyobb visszhangot. Értékes munkát fejtett ki a kör szemináriumaiiban, ahol az előadások száma meghaladta az ötvenet. Nagysikerű volt a kör márciusi ünnepe. A kör munkásoktató működése keretében a szakszervezetekben és a környékbeli falvakban hetvenhat előadást rendezett. Az egyetemre készülő ifjúság számára huszonnyolc előadást tartott a kör, melynek agitációs munkásságáról *Neumann Antal* számolt be. Ezután a pénztári, könyvtári, háznagyai és ellenőri jelentéseket tárgyalta a

közgyűlés, majd kiküldötte a szűnidei bizottságot, melynek elnökévé dr. *Gyulai Istvánt* választotta. Kimondotta ezután a közgyűlés, hogy ama régebbi, alapszabályszerű határozatát, melynek értelmében a kör mindennemű aktív politikai mozgalomtól távol áll, ezúttal ismét hangsúlyozza. A kör minden progresszív mozgalmat örömmel lát és tagjainak egyéni részvétét semmilyen irányban nem óhajtja befolyásolni, miként a múltban, azonban, úgy a jövőben is megőrzi függetlenségét és tárgyilagosságát. – A szűnidei bizottság a kör nyári munkatervét a következőkben állapította meg. Július 2-án *Purjesz Lajosnak*, a *Világ* szerkesztőjének előadása nyitja meg a Galilei Kör nyári ciklusát, mely a következő előadásokból fog állani: *Aradi Viktor: A nemzetiségi kérdés*, *Erdős Lajos dr.: Milyen kérdéseket vehet fel a filozófia*, *Loránd Jenő dr.: Természettudományos és dogmatikus gondolkozás*, *Pogány*

József dr.: *A középiskolai történettanítás kritikája*, Polányi Károly dr.: *Iskola és tudomány*, Ráskai Dezső dr.: *A szexuális kérdés*, Rónai Zoltán dr.: *Kapitalizmus és szocializmus*, Rubin László dr.: *Vallás és erkölcs*, Szende Pál dr.: *Egyház és állam*. Három nagy szemináriumot rendez a nyáron a kör a szociológiai, fizikai és biológiai ismeretek köréből Rónai Zoltán dr., Báron Gyula és Madzsar József dr. vezetése alatt, nemkülönben speciális kérdésekről 10 megbeszélő szemináriumot kisebb csoportok részére.

Ami a marxizmusban maradandó.

Eduard *Bernsteinnek* ilyen című előadását, mely lapunk májusi számában jelent meg, most mint lapunk különnyomatát a *Galilei Kör könyvtára* is kiadta. A fordítás Székely Artúr munkája. A füzet ára 30 fillér.

Pályázat az egyházi kötött birtokok kérdéséről.

A *Szociálpolitikai Szemle* pályázatot hirdet olyan népszerűen megírt tudományos munkára, mely az egyházi kötött birtokok szerepét Ma-

gyarországon közgazdasági, szociális, politikai, művelődési és jogi szempontból tárgyalja és a kérdés gyakorlati megoldásának útját is megjelöli.

A pályadíj 1000 (egyezer) korona, mely csak irodalmi becsű és gyakorlati jelentőségű munkának fog kiadatni.

A pályamunka terjedelme legalább 3-4 nyomtatott ív legyen.

Pályázati határidő 1914. december 31. Pályázhatni álnév vagy jelige alatt is.

A beérkezett pályamunkákat több szociálpolitikai és tudományos szervezet által delegált bizottság fogja megbírálni. A pályadíj kitűzői fenntartják maguknak azt a jogot, hogy a pályadíjnyertes munkát a pályadíj ellenében tetszőszerinti példányszámban és lapokban is kiadhassák. A pályadíjat nem nyert munkák, amennyiben szerzőjük 30 nap alatt vissza nem veszi őket, meg fognak semmisítettetni. Tájékoztatul szolgáljon az is, hogy a pályadíjnyertes mű rendeltetésének megfelelően igen nagy példányszámban fog megjelenni és hogy a Szociálpolitikai Szemle az 1000 korona pályadíjat a Wiener Bankvereinnál (Budapest, Nádor-utca) az 5499. számú (IX.) betétkönyvecskére helyezte el.

Felhívás előfizetésre.

Fölkérjük mindazokat az előfizetőinket, akiknek előfizetése lejárt, szíveskedjenek az előfizetést a mellékelt postai befizetési lap fölhasználásával beküldeni. Ne várjon senki újabb felszólítást, mert lapunk ára oly csekély, hogy az inkasszó külön költségeit nem viselheti el.

Budapesti előfizetőink se várják, míg pénzbeszedőnk lakásukon megjelenik, hanem küldjék be a pénzt, mert így fölösleges költségtől kiméinek meg bennünket.

Fölhívjuk minden előfizetőnket és minden barátunkat, hogy a Szabadgondolatot és így mozgalmunkat új előfizetők gyűjtésével erősítse. Harcos idők előtt állunk. Mindenki munkájára, mindenki együttérzésére és mindenki támogatására szükségünk van.

A Szabadgondolat.